НЭЭЛТТЭЙ НИЙГЭМ ФОРУМ

Олон Улсын Төсвийн Төсөл

Нээлттэй төсвийн санаачлага

2006

Төр засгийн хариуцлагыг нэмэгдүүлэхэд илүү мэдээлэл шаардлагатай байна

Орчуулагч: Г.БАТБАЯР

Хянан тохиолдуулсан: С.ОДХҮҮ

Н.ДОРЖДАРЬ

Э.СУМЪЯА

Улаанбаатар

2006 он

DDC
352.48
H - 958

Энэхүү номыг хэсэгчлэн болон бүтнээр нь дахин хэвлэх, хувилахыг хүсвэл
Нээлттэй Нийгэм Форумын хаягаар хандан зохих зөвшөөрөл авна.

Хаяг:
Жамъян Гүний гудамж - 5/1
Сүхбаатар дүүрэг, Улаанбаатар - 48
Монгол Улс

Утас: 976 - 11 - 313207
Факс: 976 - 11 - 324857

ISBN 978-99929-2-016-5

ГАРЧИГ

ӨМНӨХ ҮГ 4

ХУРААНГУЙ 6

I. ОРШИЛ 12

Аргачлал 13
Асуулгын боловсруулалт, туршилт 13
Нээлттэй төсвийн асуулгын агуулга 14
Асуулгыг бөглөсөн судлаачид болон шүүмж өгөх үйл явц 16
“Нийтэд ил” мэдээллийн тодорхойлолт 17

II. НЭЭЛТТЭЙ ТӨСВИЙН ИНДЕКС 20

III. ТӨСВИЙН ГОЛ БАРИМТ БИЧГИЙГ НЯГТЛАН ҮЗЭХ НЬ 23

Боловсруулсан мэдээллийг түгээхгүй байх нь 23
Гүйцэтгэх засаглалын төсвийн санал (төсвийн төсөл) 24
Төсвийн урьдчилсан (хүрээний) мэдэгдэл 26
Жилийн явцын тайлан 27
Хагас жилийн тойм 28
Жилийн эцсийн тайлан 28
Аудиторын тайлан 30

IV. ОЛОН НИЙТ МЭДЭЭЛЛИЙГ ХҮРТЭХ ЯМАР АРГА ЗАМ БАЙНА ВЭ? 31
Төсвийн баримт бичгийг интернэтээр дамжуулан хүртэх нь 31
“Мэдээллийг хүртэх эрх”-ийн тухай хууль ба нарийвчлал
бүхий мэдээллийг хүртэх боломж 32

V. ХУУЛЬ ТОГТООХ БАЙГУУЛЛАГЫН ҮҮРЭГ 34

VI. АУДИТЫН ДЭЭД БАЙГУУЛЛАГЫН ҮҮРЭГ 40

VII. ЦААШДЫН АЛХАМУУД 43

ХАВСРАЛТ: УЛС ОРОН БҮРИЙН ХУВЬ, ОНОО 44

ӨМНӨХ ҮГ

Улс орны хөгжилд төр, засаг чухам ямар үүрэг гүйцэтгэж буйг тодорхойлох бодлогын гол баримт бичиг бол улсын төсөв юм. Иргэд итгэл үзүүлэн, нийгмийн тусын тулд үйл ажиллагаагаа явуулах хөрөнгө мөнгийг татвар хэлбэрээр төр засагт даатгадаг тул тэдний сайн сайхны төлөө ажиллах нь төрийн эрхэм үүрэг билээ. Тийм ч учраас улсын төсвийн талаархи мэдээлэл ил тод байж, олон нийт өөрсдийн хүсэл эрмэлзэл, дуу хоолойг төсөв зохиох, хэрэгжүүлэх, хянах бүхий л үе шатанд хүргэх боломжтой байх нь ардчилсан нийгмийн нэгэн чухал үзүүлэлт байдаг. Энэ бол авилгал, ядуурал, хариуцлагагүй байдал үүсэхээс урьдчилан сэргийлэх гол арга юм.

Нээлттэй Нийгэм Форум төсвийн мэдээллийг ил тод болгох, төсвийн үйл явцад иргэний нийгэм, иргэд бүтээлчээр оролцох боломжийг бүрдүүлэхэд талаар олон талт үйл ажиллагааг байнга хэрэгжүүлж ирлээ. Үүний нэг илрэл нь АНУ-д төвтэй, олон улс оронд үйл ажиллагаагаа явуулдаг “Олон улсын төсвийн төсөл” хэмээх байгууллагатай хамтран хэрэгжүүлсэн “Нээлттэй Төсвийн Индекс” нэртэй судалгаа юм. Уг индекст нийт 59 улс орон хамрагдаж, төсвийн баримт бичиг иргэддээ хэр нээлттэй байгаад бодит үнэлгээ өгдөг. Энэ удаагийн судалгаа нь Монголын иргэний нийгмийн зүгээс улсын төсөвт хийсэн анхны үнэлгээ болсон юм. Нээлттэй төсвийн индекст Монгол Улсын авсан оноо, эзэлсэн байр хангалтгүй байгааг төр, засаг анхааралдаа авч, иргэний нийгмийн байгууллагатай хамтран ажиллаж, манай улсын байр суурийг ахиулах арга хэмжээг богино хугацаанд авч хэрэгжүүлнэ гэдэгт бүрэн итгэлтэй байна.

Судалгааны санааг гаргаж, гардан гүйцэтгэсэн бүх байгууллага, хүмүүст талархал илэрхийлж байна. Юуны өмнө уг судалгааг бэлтгэж, ерөнхийлөн удирдсан Олон улсын төсвийн төсөл, түүний удирдагч Уоррен Крафчик-т талархал илэрхийлье. Та бүхэнд танилцуулж буй энэ судалгааны үр дүнгийн тоймыг орчуулсан Ганын Батбаяр, хянан тохиолдуулсан доктор Сандуйжавын Одхүү нарт талархаж байна.

Судалгааны бүрэн эх материалуудыг ННФ-ын www.forum.mn болон www.openbudgetindex.org вэб хуудсаас авч үзэх боломжтой бөгөөд судалгааны үр дүнгийн талаар аливаа асуулт, санал зөвлөмж гарвал Нээлттэй Нийгэм Форумд хандахыг урьж байна.

“Нарны гэрэл аливаа нянг хамгийн сайн устгадаг”- ийг уншигч Та юу эс андахав. Төр, засгийн бодлого мэргэн, сан хөмрөг арвин, ард түмний аж амьдрал сайн байх болтугай.

П. Эрдэнэжаргал,
Нээлттэй Нийгэм Форумын Гүйцэтгэх Захирал

ХУРААНГУЙ

Улсын төсвийн мэдээллийг олон нийтэд хүртээмжтэй болгоход дэмжлэг үзүүлэх сонирхол сүүлийн 20-иод жил нэмэгдэж ирлээ. Төр, засагтай хариуцлага тооцдог байхын тулд иргэд төсөв, санхүүгийн үйл ажиллагааг нь авч үзэх боломжтой байх зайлшгүй шаардлагатай гэсэн ойлголтыг энэ сонирхол илэрхийлж байгаа юм. Ийм мэдээллийг тухай бүр нь цаг алдалгүй авснаар өөрсдийн өдөр тутмын амьдралд ихээхэн нөлөөтэй бодлогын шийдвэрүүдийг гаргахад иргэд оролцож, тэдгээрийг ойлгох боломжтой болно.

Уг сонирхол нь мөн дэлхий нийтийн хөгжлийн ерөнхий чиг хандлагыг илэрхийлж байна. 1990-ээд онд олон улс оронд ардчиллын эхлэл, давалгаа хүчээ авснаар авилгалтай тэмцэх, төрийн үр нөлөө бүхий үйлчилгээг хангах, иргэд олон нийт төвтэй хөгжлийг бий болгох зэрэг асуудалд анхаарал төвлөрч ирсэн. Түүнчлэн 1990-ээд онд санхүүгийн ноцтой хор уршиг бүхий хэд хэдэн хямрал үүссэн ба хүндрэлд автсан улс оронд төр засгийн ил тод байдал, санхүүгийн хариуцлага дутагдсанаас учирсан үр дагаварт олон нийтийн хамтын нийгэмлэг анхаарлаа хандуулахад хүрсэн.

Ийм нөхцөлд Олон улсын төсвийн төсөл (ОУТТ) нь 2002 оноос энэхүү судалгааны үндэс болсон асуулгын арга зүйг боловсруулж эхэлсэн. Сүүлийн хоёр жилд ОУТТ 59 улс дахь иргэний нийгмийн болон эрдэм шинжилгээний салбар дахь түншүүдтэйгээ хамтран судалгааг явуулж, үр дүнг нэгтгэн шинжлэх харьцуулсан мэдээллийг цуглуулж ирлээ. Судалгааны аргачлалыг доорхи шигтгээнд тоймлов. Бүх 59 улс орны бүрэн тайланг www.openbudgetindex.org вэб хуудаснаас үзэж болно.

Тус бүр нь олон хариултын сонголттой 122 асуултаас бүрдсэн уг судалгаа нь засгийн газрын төсвийн ил тод байдлын талаар бие даасан, засгийн газрын бус байр суурьнаас үнэлгээ өгч буй анхны судалгаа юм. Судалгаа нь төсвийн жилийн турш төр засгаас бэлтгэх ёстой төсвийн долоон гол баримт бичиг дэх төсвийн олон нийтэд хүртээмжтэй мэдээллийн чанарыг үнэлсэн болно.

Асуулгын ихэнх асуултууд олон талын оролцоотой байгууллагуудаас боловсруулсан удирдамжуудтай ижил төстэй, зарим тохиолдолд тэдгээрээс авч ашигласан болно. Гэхдээ уг асуулга нь эдгээр удирдамжуудаас давж, хууль тогтоогч болон хөндлөнгийн хяналтын байгууллагуудын гүйцэтгэл, бүтэц зэрэгтэй холбоотой асуултуудыг агуулсан болно.

Уг судалгаа нь төр, засгийн санхүүгийн хариуцлагатай байдлыг нэмэгдүүлэх, нийгмийн баялгийн хуваарилалтыг илүү оновчтой болгох асуудлыг хамарч, нөлөөллийн үйл ажиллагаа явуулах сонирхол бүхий иргэний нийгмийн байгууллагууд, сэтгүүлчид, судлаачид, бодлого боловсруулагчид, эдийн засгийн хөгжлийн асуудлыг судлаач мэргэжилтнүүд зэрэг өргөн хүрээний хэрэглэгчдэд дэмжлэг үзүүлэх зорилготой. Мөн тухайн улсын төр засгийн албан хаагчдад төсвийн гүйцэтгэлээ сайжруулах практик арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлэхэд тус дөхөм болох зорилготой.

Төсвийн мэдээллийн хүртээмжийн талаарх гол үр дүн

Төр засаг иргэдийнхээ өмнө хариуцлага хүлээх явдлыг хангахад төсвийн мөчлөгийн шат бүрт үнэн зөв, цагаа олсон, иж бүрэн мэдээлэл шаардлагатай. Нээлттэй төсвийн индексийн үр дүнгээс харахад судалгаанд хамрагдсан бүх улс орны 90 хувь нь ийм стандартын шаардлагад хүрч ажиллаж чадахгүй байна.

Эл судалгаагаар цөөн тооны засгийн газар сайн оноо авлаа. 59 улсаас зөвхөн зургаа нь буюу Франц, Шинэ Зеланд, Словени, Өмнөд Африк, Их Британи болон АНУ л төсвийн баримт бичигтээ “иж бүрэн” мэдээллийг хангадаг байна.

30 улс оронд төр засаг нь иргэддээ төсвийн талаар “боломжийн” эсвэл “зарим” мэдээллийг өгдөг байна. “Боломжийн” хэмжээний мэдээллээр хангадаг улс орны ангилалд багтсан улсын жишээ нь Ботсвана юм. Хууль тогтоогч байгууллагад хэлэлцүүлэг явагдахаас тодорхой хугацааны өмнө төсвийн хүрээний мэдэгдлийг олон нийтэд зориулан хэвлэн нийтэлснээр уг орны авах оноо нэмэгдэх боломжтой. Мөн үүний нэгэн адилаар Швед улсын хувьд хагас жилийн иж бүрэн тоймыг хэвлэн нийтлэвэл гүйцэтгэл нь ихээхэн сайжрах боломжтой.

Зөвхөн “зарим” мэдээллээр хангадаг улс орны авсан үнэлгээнд хууль тогтоогч болон олон нийтэд хүргэж буй мэдээлэлд тогтолцооны шинжтэй дутагдлууд байгаа нь сөргөөр нөлөөлж байна. Иордан, Казахстан, Кени зэрэг улс орон энэ ангилалд хамаарч байна.

Хамгийн их анхаарал татаж буй улс орон нь төсвийн талаар иргэдээ “багахан мэдээллээр хангадаг”, мөн “хангалтгүй мэдээллээр хангадаг, эсвэл мэдээллээр огт хангадаггүй” ангилалд багтаж буй 23 улс юм (судлагаанд хамрагдсан бүх улс орны 39 хувь). Энэ хоёр ангилалд багтаж буй улс орнууд төсвийн нээлттэй байдлын хамгийн энгийн шаардлагуудыг ч хангаж чадахгүй байна.

Хамгийн доод ангилалд 10 улс орон багтаж байгаа нь Ангол, Болив, Буркина Фасо, Чад, Египт, Монгол, Морокко, Никарагуа, Нигери болон Вьетнам юм. Эдгээрийн зургаад нь хууль тогтоогч байгууллага төсвийг хэлэлцэж батлахаас өмнө гүйцэтгэх засаглалын төсвийн саналыг олон нийтэд хүргэдэггүй нь төсвийн үйл явц хаалттай, олон нийтийн өмнө хариуцлага хүлээх явдал дутагдалтай байгааг харуулж байна. Никарагуа, Болив гэсэн хоёр улсын хувьд батлагдахаас нь өмнө төсвийн төслийг олон нийтэд хүргэдэг ч энэ нь тун чамлахаар хэмжээний мэдээлэл байдаг байна.

Индексээс дүгнэхэд төсвийн ил тод байдлыг хангах туршлагыг хөгжингүй, хөгжиж буй улс орнууд аль нь ч хэрэгжүүлэх боломжтой байна. Тухайлбал, Словени, Өмнөд Африк улсууд харьцангуй богино хугацаанд төсвийн ил тод байдлаа эрс сайжруулсан байна.

Гэвч төсвийн ил тод байдлын хувьд ихэнх улс орон нэн хангалтгүй гүйцэтгэлтэй байгааг харуулсан асуулгын ерөнхий үр дүн санаа ихээхэн зовоож байна. Судалгаанд хамрагдсан улс орны гуравны нэгээс илүү нь иргэдээ төсвийн талаарх багахан мэдээллээр хангадаг буюу огт мэдээлэл өгдөггүй байна. Ийм улс орны тоонд бага болон дунд хэмжээний орлого бүхий Африк, Ази, Латин Америк, Ойрхи Дорнодын янз бүрийн улс орнууд орж байна.

Тодорхой байгаа нэг зүйл бол тухайн улсын төсвийн ил тод байдлын түвшинд төр засгийн иргэдийнхээ өмнө хариуцлага хүлээх хүсэл эрмэлзэл ихээхэн нөлөөлж байна. Харин мэдээллийг бэлтгэх чадавхи дутагдах нь чухал хүчин зүйл биш ажээ. Өөрөөр хэлбэл, Нээлттэй Төсвийн Индексийн хүрээнд хамгийн тааруу гүйцэтгэлтэй улс орнууд нь чадавхи дутагдсаныг шалтаг болгох үндэслэлгүй ба багахан нөөц хөрөнгөөр богино хугацаанд ил тод байдлыг эрс нэмэгдүүлэх бүрэн боломжтой юм.

Төсвийн тогтолцоонд шаардлагатай хяналт, тэнцвэртэй байдал олон тохиолдолд дутагдаж байна

Төр засгийн хариуцлага хүлээх явдлыг хангах үүднээс төсвийн үйл явцад суулгаж өгсөн механизмуудтай холбоотой асуулгын үр дүн мөн анхаарал татаж байна. Асуулгын хариултуудаас харахад олон улс оронд төсвийн төсөлд иргэдийг оролцуулах, тэднийг мэдээллээр хангах боломжуудыг бүрэн ашиглахад гүйцэтгэх засаглал болон хууль тогтоох байгууллагын аль аль нь хариуцлагатай хандахгүй байна. Төсвийн талаар олон нийтийн хэлэлцүүлгийг олон улс оронд хийдэггүй байна. Тухайлбал, судалгаанд хамрагдсан 59 улсын 24 нь төсвийн макроэдийн засгийн үзүүлэлтүүдийн талаар олон нийтийн хэлэлцүүлэг зохион байгуулаагүй байхад мөн адил тооны (25) улс орон тодорхой яам, агентлагын төсвийн талаар ийм хэлэлцүүлгийг бас хийгээгүй байна.

Мөн судлагдсан улс орнуудад бие даасан хөндлөнгийн аудитын байгууллагууд түгээмэл доголдолтой нь судалгаанаас харагдаж байна. Аудитын бие даасан, хүчтэй төв байгууллага (зарим улс оронд ерөнхий аудитор, мөн данс бүртгэлийн шүүх ч гэж нэрлэдэг) үгүй бол гүйцэтгэх засаглалын санхүүгийн менежментийг хөндлөнгөөс нягтлан

шалгах асуудал байхгүй гэсэн үг. Олон улс оронд (17) аудитын тайланг олон нийтэд зориулж огт нийтэлдэггүй нь ихээхэн анхаарал татаж байна. 25 улс оронд олон нийтэд зөвхөн хэсэгчилсэн мэдээлэл л очдог байна. Мөн 16 улсад гүйцэтгэх засаглал нь хууль тогтоох, эсвэл шүүх засаглалтай зөвшилцөлгүйгээр тухайн улсын аудитын байгууллагын тэргүүнийг ажлаас нь чөлөөлөх эрхтэй байна. Үндэсний аудитын байгууллагын даргад ажил үүргээ тогтвортой гүйцэтгэх боломж олгохгүй байгаа нь гүйцэтгэх засаглалаас уг байгууллагын хараат бусаар үйл ажиллагаагаа явуулах баталгаа дутагдаж байгааг харуулж байна.

Иргэдийн мэдээллийн хүртээмжийг нэмэгдүүлэх нь

Судалгаанд хамрагдсан улс орны талаас илүү хувийн (32) төр засаг нь өөрсдийн дотоод хэрэгцээнд болон хандивлагчдад зориулан бэлтгэн гаргадаг мэдээллээ олон нийтэд хүргэдэггүй байна. Тиймээс бэлтгэн гаргадаг мэдээллээ олон нийтэд хүргэдэг болсноор олон улс орон өөрсдийн ил тод байдал, хариуцлага хүлээх байдлаа эрс сайжруулах боломжтой юм. Мөн төр засаг олон нийтэд мэдээлэл хүргэхгүй байх нь түүнийг бэлтгэх чадвар, хөрөнгө мөнгө байхгүйдээ бус, гол нь мэдээллийг өөртөө нууцлан үлдэж байгаатай холбоотой болохыг нотолж байна.

Судалгаанд хамрагдсан олон улс орон олон нийтэд төсвийн баримт бичгийг хүргэхдээ интернэтийг ашиглаж байгаа нь нааштай туршлага юм. Интернэтийг ашиглах нь төр засгийн хувьд төсвийн баримт бичгийг сонирхсон бүх талуудад нэгэн зэрэг хүргэх, зардал багатай зэрэг давуу талтай арга юм. Гэхдээ интернэтийн гарцгүй хүмүүст зориулан төсвийн мэдээллийг хүргэх талаар төр засаг өөр ажил хийх боломжтой юм.

Бага орлоготой олон улс орны иргэдийн ихээхэн хэсэг нь интернэтийг хүртэхгүй байгаа тухай иргэний нийгмийн байгууллагууд онцлон тэмдэглэж байсан. Тэдний үзэж буйгаар, мэргэжлийн бус хүн ч ойлгох боломжтой хэлбэрээр төсвийг тайлбарласан “иргэдийн төсөв”-ийг бэлтгэх зэрэг хэлбэрээр төсвийн мэдээллээр иргэдийг хангах бусад арга хэмжээнүүдийг төр, засгаас авах шаардлагатай байна. Судалгаанаас харахад тун цөөхөн буюу 59 улсаас ердөө 10 нь л иргэдэд зориулсан ийм төсвийн баримт бичгийг бэлтгэдэг байна.

Нээлттэй Төсвийн Асуулга

Нээлттэй төсвийн индекс-ийг Нээлттэй төсвийн асуулгын 91 асуултад өгсөн хариултын дунджийг ашиглан тооцож гаргасан. Энэхүү 91 асуулт нь төсвийн долоон гол баримт бичиг дэх төсвийн талаарх мэдээлэл олон нийтэд хүртээмжтэй байдлыг судалж байгаа. Асуулгад төсвийн үйл явц болон санхүүгийн удирдлагад төрөөс хүлээх хариуцлагыг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн төр засгаас хэрэгжүүлж болох төрөл бүрийн арга хэмжээг үнэлэх зорилгоор 31 асуулт нэмж оруулсан болно.

Уг судалгааны ажил нь хамрагдсан улс орнууд дахь төсвийн ил тод байдалд бие даасан, төрөөс хараат бус үнэлгээг өгөх зорилготой. Нээлттэй төсвийн асуулгыг бөглөсөн бүх хүмүүс нь эрдэм шинжилгээний болон төрийн бус байгууллагын ажилтнууд байв. Асуултууд нь засгийн газраас олон нийтэд хүртээмжтэйгээр гаргасан мэдээлэлд үнэлгээ өгсөн бөгөөд орон нутгийн түвшинд байгаа мэдээллийг авч үзээгүй болно.

Асуултуудыг боловсруулахдаа төсвийн ил тод байдлын талаарх хуулийн зүйл заалтуудыг бус, хялбархан ажиглаж болох үйл явдлыг тусгах зорилго агуулсан болно. Төсвийн долоон гол баримт бичгийн агуулга, цаг хугацааны тохиромжтой байдалд төвлөрсөн асуултууд нь төрийн санхүүгийн менежментийн нийтээр хүлээн зөвшөөрсөн тэргүүн туршлага дээр үндэслэсэн шалгууруудыг ашигласан. Эдгээрийн ихэнх нь олон талын оролцоот байгууллагуудаас боловсруулсан шалгууруудыг тусган, тэдгээрт үндэслэсэн билээ. Тухайлбал Олон улсын валютын сангийн Төсвийн ил тод байдлын сайн туршлагуудын код, НҮБ-ын Аудитын дээд институтуудын олон улсын байгууллага (INTOSAI)-аас
гаргасан Аудитын дүрмүүдийн удирдамжийн талаарх Лима-ийн тунхаглал зэргийг ашигласан болно.

ОУВС-ийн Төсвийн ил тод байдлын код, Лимагийн тунхаглал зэрэг баримт бичгүүдийн давуу тал нь тухайн улс орны төсвийн тогтолцооны болон орлогын түвшний ялгаа зэргээс үл хамааран дэлхий нийтээр хэрэглэх боломжтойд оршино. Гэхдээ төсөвлөлт нь иргэдийн хэрэгцээ шаардлагыг хангасан, тэдний өмнө хариуцлага хүлээх боломжийг бүрдүүлэхийн хувьд эдгээр баримт бичиг хангалтгүй юм. Тиймээс ч нээлттэй төсвийн асуулгад иргэний нийгмийн хувьд ач холбогдол бүхий нэмэлт сэдвүүдийг хамруулсан. Жишээ нь, асуулгад хууль тогтоох байгууллага олон нийтийн сонсгол хэлэлцүүлэг хийдэг эсэх, мөн төрийн аудитын байгууллагын гүйцэтгэл, бүрдүүлэлтийг үнэлсэн асуултуудыг оруулсан болно.

Олон улсад иргэний нийгмийн байгууллагуудын анхаарал сонирхлыг илүүтэйгээр татаж буй асуудал бол “мэдээллийг хүртэх эрх”-ийн тухай хуулиуд юм. Үйлчилгээг хүргэх явдлыг сайжруулах асуудалд анхаарал илүү төвлөрч байгаа нь иргэдээс нарийвчлал бүхий, тухайлбал, тухайн орон нутгийн сургууль, эсвэл эрүүл мэндийн төвийн төсвийн зарцуулалтын мэдээлэл хүртэх сонирхолыг нэмэгдүүлж байна. Харин ийм зүйлчилж нарийвчилсан мэдээлэл улс орны төсвийн баримт бичигт гол төлөв тусдаггүй. Тиймээс мэдээлэл хүртэх эрхийн тухай хуулийг хэрэгжүүлэх нь олон улс орны хувьд бодит амьдралд иргэдээс ийм төрлийн мэдээллийг хүртэх боломжийг нэмэгдүүлэх анхны бөгөөд суурь алхам байх болно.

ОУТТ уг индексийг хоёр жил тутамд нийтлэхээр төлөвлөж байгаа ба цаашид илүү олон улс орныг шинээр хамруулж, цаг хугацаа өнгөрөх тутам төр засгийн төсвийн ил тод байдалд гарч буй өөрчлөлтийг тусгахыг зорих болно.

I. ОРШИЛ

Иргэний нийгмийн хувьд харьцуулсан судалгааны аргаар дамжуулан төсвийн ил тод байдлыг нэмэгдүүлэх сонирхол нь дэлхий нийтийн хэд хэдэн чухал чиг хандлагаас үүдэлтэй. Үүнд 1990-ээд онд олон улс оронд үүссэн ардчиллын давалгаа нь авилгатай тэмцэх, төрийн үйлчилгээ үзүүлэхэд хариуцлага тооцох тогтолцоог бүрдүүлэх, төр засгийн төвлөрлийг сааруулах, олон нийт манлайлсан хөгжлийг хангах зэрэгт анхаарлыг төвлөрүүлсэн чиг хандлагыг бий болгосон юм. Түүнчлэн, 1990-ээд онуудад үүссэн хэд хэдэн удаагийн санхүүгийн хямрал нь төр засгийн ил тод байдал, санхүүгийн хариуцлага хүлээх явдлын ач холбогдолд олон улсын санхүүгийн байгууллагууд анхаарлаа хандуулахад хүргэсэн.

Нээлттэй төсвийн төсөл нь эдгээр үйл явдлын ач холбогдлыг хүлээн зөвшөөрсний үндсэн дээр төсвийн ил тод байдлыг бие даасан байр сууринаас нягтлан шалгах зорилгоор асуулгын аргачлал, хэрэгслүүдийг боловсруулж эхэлсэн. Эдгээр аргачлал, хэрэгслүүд нь Нээлттэй төсвийн индексийн суурийг бүрдүүлэв. Сүүлийн хоёр жилийн хугацаанд ОУТТ нь 59 улс орон дахь хамтрагчдын хүчээр энэхүү асуулгыг ашиглан мэдээлэл цуглуулж, Нээлттэй төсвийн индексийн 2006 оны үр дүнг боловсруулан гаргалаа.

Энэхүү судалгаа нь иргэний нийгмийн байгууллагууд, сэтгүүлчид, судлаачид, эдийн засгийн хөгжлийг судлаач мэргэжилтнүүд, төрийн салбар дахь санхүүгийн хариуцлага тооцох тогтолцоог сайжруулах зорилго бүхий нөлөөллийн үйл ажиллагаа явуулахад нь тус дэм үзүүлэх зорилготой юм. Ингэснээр ард түмний амьдралд бодит ахиц дэвшил гарах боломжтой юм. Мөн тухайн улсын төр засгийн албан хаагчид, бодлого боловсруулагчид төсвийн ил тод байдал, хариуцлага хүлээх тогтолцоогоо сайжруулах практик арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлэхэд тус дөхөм болох зорилготой.

Аргачлал

ОУТТ-өөс гурван жилийн хугацаанд боловсруулсан Нээлттэй төсвийн асуулга нь олон нийтэд хүртээмжтэй төсвийн мэдээлэл, төсөвлөлт дэх хариуцлага тооцох туршлагын харьцуулсан мэдээ, өгөгдөл цуглуулах зорилготой. Асуулга нь судлаачид төсвийн дөрвөн үе шат бүрийг судлан, шат бүрээс олон нийтэд хүргэх ёстой мэдээлэлд үнэлгээ дүгнэлт өгөхөд нь тус дэм болох зорилготой. Мөн жилийн төсвийн үе шат бүрт төсөвлөлт дэх хариуцлага тооцох туршлагыг илрүүлж, үнэлэлт дүгнэлт өгөхөд чиглэсэн.

Нээлттэй төсвийн асуулга нь нийт 122 асуулттай. Эдгээрээс төсвийн мэдээллийн хүртээмжийг үнэлсэн 91-т нь өгсөн хариултыг дундажлаж, Нээлттэй төсвийн индексийг тооцсон болно. Үлдсэн 31 асуулт нь төрийн гол институциудээс гүйцэтгэх засаглалтай хариуцлага тооцох боломж, чадвартай холбоотой сэдвийг авч үзжээ. Тиймээс асуулга нь ерөнхийдөө төсвийн хэлэлцүүлэг, мэтгэлцээнд иргэдийн оролцох боломж, мөн хууль тогтоох байгууллагын хяналтыг нэмэгдүүлэхийг урамшуулах асуудлыг хөндөж байна. Хариуцлагатай төсөвлөлт нь гүйцэтгэх засаглалаас хараат бус, бие даасан аудитын хүчтэй байгууллага байхад хэрэгжинэ. Тиймээс асуулгад тухайн улс орны хөндлөнгийн аудитын байгууллага буюу аудитын дээд байгууллагатай холбоотой институциин чухал асуудлуудыг хөндсөн болно.

Асуулгын боловсруулалт, туршилт

1999 онд төсвийн ил тод байдлын судалгааг хэрэгжүүлэх арга зүйг ОУТТ ба Өмнөд Африкийн Ардчиллын төлөө хүрээлэн (ИДАСА) хамтран боловсруулж туршсан. 2002 онд гэхэд төсвийн ил тод байдлын судалгааны иргэний нийгмийн хоёр санаачлага Африк болон Латин Америкт хэрэгжиж байсан. Эдгээрийг Африкт ИДАСА, харин Латин Америкт Мексикийн Судалгаа, шинжилгээний Фундар төв удирдаж байсан. Уг асуулгыг боловсруулахад энэ хоёр санаачлага ихээхэн хувь нэмэр оруулсан юм. Энэ хоёр санаачлагад хамрагдсан улс орны судлаачид уг асуулгыг турших, асуултуудыг боловсронгуй болгоход үнэтэй санал зөвлөмж өгсөн болно.

ОУТТ мөн 2003 онд асуулгын арга зүй, хэрэгслийн анхны хувилбараа дээрх бүс нутгаас гадна арван улс (Болгар, Хорвати, Чех, Энэтхэг, Казахстан, Польш, ОХУ, Словени, Тайланд, Турк)-д туршсан. ОУТТ энэхүү туршилтын дүнг ашиглан асуултуудыг өөрчилж, төсөвлөлтийн ялгаа бүхий тогтолцоотой улс оронд ч хэрэглэх боломжтой болгосон. Мөн судлаачдаас өгсөн зөвлөмжүүд нь "Нээлттэй төсвийн асуулгын удирдамж"-ийг ОУТТ бэлтгэхэд ихээхэн тус нэмэр болсон. Энэхүү удирдамж нь асуулгыг бөглөж буй судлаачдад асуулт бүрийн зорилго, хариултыг сонгоход ашиглах нөхцлүүдийг нарийвчлан тайлбарласан.

Мөн дэлхийн өнцөг булан бүрийн төсвийн зарцуулалтын менежментийн шинжээчидтэй зөвлөлдсөний үндсэн дээр асуулгыг 2003 оны сүүлийн хагаст улам боловсронгуй болгосон. Үүнд мэргэжлийн сэтгүүлд нийтлэл хэвлүүлэх замаар олон улсын санхүүгийн байгууллагууд болон практик туршлагатай хүмүүсийн саналыг авсан болно. Туршилтын хоёрдахь буюу үндсэн үе шатыг 36 улс орон дахь судлаачдыг оролцуулан зохион байгуулсан. Судалгааны ажлыг 2004 оны 5, 6 дугаар сард багтаан дуусгасан. Уг туршилтын үе шатны үр дүнг 2004 оны 10 дугаар сард нийтэд хүргэснээр асуулгыг болон дагалдах удирдамжийг улам бүр боловсронгуй болнох зорилготойгоор хариу санал зөвлөмж цуглуулсан.

Нээлттэй төсвийн санаачлагын зөвлөх хороо

Уг төслийн хүрээнд төсвийн ил тод байдлыг хөхүүлэн дэмжих үйл ажиллагаа явуулдаг иргэний нийгмийн манлайлагч байгууллагуудын төлөөлөгч болон төсвийн зарцуулалтын удирдлагын чиглэлээр хүлээн зөвшөөрөгдсөн шинжээчдийг хамруулсан зөвлөх бүлэг ажилласан. Үүнд:

Хелена Хофбауэр, гүйцэтгэх захирал, Мексикийн Судалгаа, шинжилгээний Фундар төв

Катарина Отт, гүйцэтгэх захирал, Хорватийн Төрийн санхүүгийн хүрээлэн

Маррит Клаасэнс, менежер, Африкийн төсвийн төсөл, Өмнөд Африк дахь Ардчиллын төлөө хүрээлэн

Давид дэ Фэрранти, захирал, Ил тод байдал, хариуцлагын тогтолцоо, Брукинг хүрээлэн

Муррэй Пэтри, захирал, Шинэ Зеландын Транспарэнси Интернэшнл

Малколм Холмс, төсвийн зарцуулалтын менежментийн олон улсын шинжээч

Ирис Лоу, дэд захирал, Төсөв, бодлогын асуудлуудын төвийн дэд захирал

Исаак Шапиро, захирал, Төсөв, бодлогын асуудлуудын төвийн дэд захирал

Жоэл Фридман, ахлах судлаач, Төсөв, бодлогын асуудлуудын төвийн дэд захирал

Нээлттэй төсвийн асуулгын агуулга

Нээлттэй төсвийн асуулга нь олон хариултаас сонгох боломж бүхий асуултууд, мөн төсвийн мэдээллийг түгээх хэлбэрийг харуулсан дөрвөн хүснэгтээс бүрдсэн. Асуулгад орсон асуултуудыг гурван хэсэгт хуваасан болно. Эхний хэсэгт төсвийн мэдээлэл түгээлтийг хамарсан хүснэгтүүд орсон. Хоёрдугаар хэсэгт хууль тогтоох байгууллагад өргөн барьдаг гүйцэтгэх засаглалын жил тутмын төсвийн төсөл (1-55-р асуулт) болон төсвийн бодлого, хэрэгжилтэд дүн шинжилгээ хийхэд тустай бусад мэдээллийг авах боломж (56-66-р асуулт)-ийн талаарх асуултуудыг агуулж байгаа. Гуравдугаар хэсэгт төсвийн үйл явцын дөрвөн үе шат тус бүрийг авч үзсэн болно (67-122-р асуулт).

Асуултууд нь төв засгийн газрын зүгээс олон нийтэд хүргэж буй мэдээллийг үнэлсэн бөгөөд орон нутгийн төр, засгийн түвшин дэх мэдээллийн хүртээмжийн асуудлыг хамраагүй юм. Ихэнх асуулт нь хуулийн шаардлага ямар байгаа тухай бус, бодит амьдралд гарч буй туршлагын асуудлыг хөндсөн. Бүх асуултыг боловсруулахдаа хялбархан ажиглаж болох үзэгдлийг хамрах зорилтыг дэвшүүлсэн. Судлаачид, шүүмжлэгчдэд хандан өгсөн хариултдаа нотолгоо гаргахыг хүссэн. Нотолгоо нь төсвийн баримт бичиг, хууль, олон нийтэд ил бусад баримт бичгийн заалт, төр засгийн албан тушаалтны олон нийтэд зориулж хийсэн мэдэгдэл, төрийн албан тушаалтан, эрх бүхий бүхий талтай хийсэн ганцаарчилсан уулзалтыг ишлэх хэлбэртэй байсан.

Асуултууд нь төр засгаас нийтлэж буй мэдээллийн чанар, үнэн зөв байдалд үнэлгээ өгөхийг зориогүй. Жишээлбэл, засгийн газрын зарцуулалт, орлого, өр төлбөрийн талаарх мэдээллийг төр засгийн данс тайлангаас хууль бус байдлаар орхигдуулсан, оруулаагүй, шилжүүлсэн байдалд асуултууд ямар нэгэн үнэлгээ өгөхгүй. Мөн улсын төсвийн тооцоог гаргахад ашигласан макро эдийн засгийн таамаглал, эдийн засгийн суурь нөхцлүүд үнэн бодитой эсэхэд асуултууд ямар нэгэн үнэлгээ өгөхийг зориогүй.

Ихэнх асуулт нь бүх улс оронд боловсруулан гаргах ёстой төсвийн долоон гол баримт бичгийн агуулга, цаг хугацааны оновчтой байдалд төвлөрөн чиглэсэн болно. Ямар мэдээлэл олон нийтэд ил байх, мэдээллийг нийтлэх шаардлагатай цаг хугацааг үнэлэхэд ашигласан шалгуурууд нь төрийн санхүүгийн менежменттэй холбоотой нийтээр хүлээн зөвшөөрсөн сайн туршлагууд дээр үндэслэсэн. Эдгээр шалгуурын ихэнх нь Олон улсын валютын сангийн Төсвийн ил тод байдлын тэргүүн туршлагын код болон НҮБ-ын Аудитын дээд институтуудын олон улсын байгууллага (INTOSAI)-аас эрхлэн гаргасан Аудитын дүрмийн удирдамжийн талаарх Лимагийн тунхаглал зэрэг олон талт байгууллагуудын боловсруулсан шалгуур стандартуудтай ижил төстэй. INTOSAI нь төрийн секторын аудиттай холбоотой мэдээлэл, туршлага солилцох зорилгоор НҮБ-ээс байгуулагдсан үндэсний аудитын дээд байгууллагуудын мэргэжлийн байгууллага юм.

ОУВС-ийн Төсвийн ил тод байдлын код болон Лимагийн тунхаглал зэрэг удирдамж баримт бичгийн давуу тал нь эдгээрийг дэлхий нийтээр хэрэглэх боложтой байдагт оршино. Тиймээс эдгээр нь дэлхий даяар төсвийн тогтолцоо нь ялгаатай, мөн орлогын хувьд ялгаатай улс оронд ч аль алинд нь хамаатай байдаг. Гэвч ОУТТ-ийн үзэж байгаагаар төсөвлөлт иргэдийнхээ хүсэл эрмэлзлийг тусгасан, тэдний өмнө хариуцлага хүлээх тогтолцоог бүрдүүлсэн байх талаасаа эдгээр баримт бичиг нь бас хангалтгүй юм. Энэ шалтгааны улмаас Нээлттэй төсвийн асуулгад иргэний нийгмийн хувьд чухал нэмэлт сэдвүүдийг оруулж өгсөн. Үүнд хууль тогтоох байгууллага нь төсвийн талаар олон нийтийн хэлэлцүүлэг зохион байгуулдаг эсэх, мөн хууль тогтоох байгууллагын хяналт, аудитын дээд байгууллагатай холбоотой бусад хүчин зүйлийг тусгасан болно.

Асуулгыг бөглөсөн судлаачид болон шүүмж өгөх үйл явц

Нээлттэй төсвийн асуулга нь судалгаанд хамарсан улс орнууд дахь төсвийн ил тод байдлыг бие даасан, төрийн бус байр сууринаас үнэлэх зорилготой. Нээлттэй төсвийн асуулгыг бөглөсөн бүх хүмүүс нь эрдэм шинжилгээний, эсвэл төрийн бус байгууллагыг төлөөлсөн болно. Судалгааг авсан 59 улс оронд төрийн албан тушаалтнууд асуулгыг бөглөөгүй ч зарим тохиолдолд асуултад хариулах зорилгоор судлаачид тэдэнтэй ярилцлага хийсэн.

Судалгаанд оролцсон бүлгүүдийн чиг үүрэг, сонирхдог асуудлууд ихээхэн ялгаатай ч төсвийн үйл явцын дөрвөн үе шат тус бүр дэх мэдээллийн хүртээмжийг нэмэгдүүлэх, хууль тогтоох байгууллагын үүрэг, эрх мэдлийг бэхжүүлэх, аудитын дээд байгууллагын гүйцэтгэлийг сайжруулах нийтлэг сонирхолтой юм. Ихэнх бүлгүүд нь төсвийн асуудалд ихээхэн анхаарч ажилдаг ба өдөр тутам төсвийн асуудалд оролцдог шинжээчдийг ч судлаачаар ажиллуулжээ.

Улс тус бүрээс нэг судлаач, эсвэл нэг байгууллагын судлаачдын баг тухайн улсынхаа гүйцэтгэлийг танилцуулсан асуулгыг бэлтгэсэн болно. Тиймээс судалгааны дүн нь нэг л бөглөсөн асуулга дээр үндэслэсэн. Судлаачид өөрсдийн судалгааг 2005 оны 5-р сард эхлэж, 2005 оны 10-р сард дуусгасан юм. 2005 оны 10-р сараас хойш болсон үйл явц, өөрчлөлтийг судалгаанд тусгаагүй болно. Дээр дурьдсанчлан, асуулгыг бөглөсөн судлаачид, мөн шүүмж өгөгчид өөрсдийн хариултынхаа нотолгоог гаргаж өгсөн юм.

Асуулгыг бөглөж дууссаны дараа ОУТТ-ийн ажилтнууд асуулга тус бүрт дүн шинжилгээ хийж, асуулгыг нягтлан судлаачидтай ихэнхдээ 3-6 сарын турш харилцан ярилцаж байсан. ОУТТ-ийн хийсэн дүн шинжилгээ нь асуултад агуулга талаас оновчтой хариулсан байх, бусад улстай харьцуулахад жигд хариулсан байхад анхаарсан байна. Мөн хариултуудыг олон нийтэд ил тод байгаа мэдээлэлтэй харьцуулан шалгасан. Үүнд улс орнуудаас интернэт дээр байрлуулсан төсвийн баримт бичиг, банкны мэдээллийн төв (Вашингтон хотод төвтэй, олон улсын санхүүгийн байгууллагуудын үйл ажиллагаанд мониторинг хийдэг ашгийн төлөө бус байгууллага)-өөс цуглуулсан өгөгдөл, ОУВС-ийн Стандарт, кодыг биелүүлж байгаа талаарх тайлангуудын төсвийн ил тод байдлын асуудалд хамаатай хэсгүүд, ОУВС-ийн "4-р зүйл"-ийн тайлангууд, Дэлхийн Банкны удирдамж баримт бичиг, нийтлэлүүд (төсвийн зарцуулалтын тойм г.м.), ЭЗХАХБ-Дэлхийн Банкны төсвийн үйл ажиллагааны өгөгдлийн сан зэрэг мэдээллийг ашигласан болно.

ОУТТ судлаачдын баримтлах Нээлттэй төсвийн асуулгын удирдамжаар хангасан. Уг удирдамж нь асуулгыг бөглөхөд анхаарах судалгааны арга зүйг тоймлож, төсвийн ил тод байдал, төсвийн зарцуулалтын менежментийн шилдэг тушлага, ухагдахуунуудын талаар судлаачдад танилцуулга өгөхөд чиглэгдсэн юм. Мөн удирдамжид хариултуудаас сонголтыг яаж хийх, асуулт тус бүрт хариулахад ямар угтвар нөхцлүүдийг ашиглах талаар нарийвчилсан тайлбар өгсөн болно.

Асуулга тус бүрийг ОУТТ нягтлан үзсэний дараагаар нэрийг нь нууцалсан хоёр судлаачдад өгч шүүмж авсан. Төр засаг, судалгааны байгууллага аль алинаас нь хараат бус байх шаардлага шүүмжлэгчдэд тавигдсан. Шүүмжлэгчид тухайн улсын болон төсвийн тогтолцооны нь талаар илүү нарийн мэдээлэл, мэдлэгтэй хүмүүс байсан. Ном зүйд нэр нь дурьдагдсан байдал, хувийн харилцаа, интернэтийн хайлт, ОУТТ-ийн бусад уулзалтад оролцогсдын жагсаалт зэрэгт түшиглэн тэднийг тодруулсан болно. ОУТТ шүүмж өгөх тогтолцоог нууц байх ёстой гэж үзэж, олон нийт болон судалгааны байгууллагад шүүмжлэгчийн хэн болохыг хэлээгүй юм.

ОУТТ-ийн ажилтнуудаас Нээлттэй төсвийн асуулгын удирдамжид тусгагдсан судалгааны арга зүйтэй шүүмжлэгчдийн санал зөвлөмж нийцэж байгаа эсэхийг нягтлан үзсэн. Удирдамжтай зөрчилдөж буй шүүмжлэгчийн аливаа санал зөвлөмжийг хасч, үлдсэнийг нь судлаачдад танилцуулсан. Судлаачид шүүмжлэгчдийн санал зөвлөмжид хариу өгч, ОУТТ-ийн редакторууд аливаа санал зөрөлдөөнтэй хариултуудыг эцэслэн шүүж, улмаар хариултыг сонгоход бүх улс орон нэгэн жигд нөхцлүүдийг ашиглах явдлыг хангасан болно.

“Нийтэд ил” мэдээллийн тодорхойлолт

Нээлттэй төсвийн асуулгын анхаарлын төвд олон нийтэд ил тод, хүртээмжтэй мэдээлэлд үнэлгээ өгөх явдал байсан. Тиймээс уг судалгаанд “нийтэд ил” мэдээллийг *“тухайн баримт бичгийг гаргаж буй төрийн эрх бүхий байгууллагад хүсэлт тавих замаар аливаа иргэн, бүх иргэд авч болох мэдээлэл”* гэж тодорхойлсон. Энэ тодорхойлолтод заасан мэдээлэл нь төрийн баримт бичгүүдийг сонирхсон бүх талууд зэрэг авах боломжийг хангасан сайтар боловсруулсан дүрэм журмын дагуу авдаг мэдээлэл, зөвхөн хүсэлт тавьж авч болох мэдээлэл болон баримт бичиг аль алиныг нь хамарч байна.

Судалгаанд хамрагдсан улс орны зарим нь сонирхсон бүх талуудад төрийн баримт бичгийг нэг зэрэг ил болгох явдлыг хангах тодорхой дүрэм журамтай байна. Хуулинд төсвийн баримт бичгийг түгээх тодорхой дүрэм журмыг тусгаж, эдгээр дүрэм журмыг амьдралд хүндэтгэн хэрэгжүүлэх нь зарим улс орны хувьд санхүүгийн сайн менежмент бүхий улс гэх олон улсын нэр хүндийг хадгалахтай адил нэн чухал байдаг. Олон улсын хөрөнгийн зах зээлд гарц хайсан, уг зах зээлийн зүгээс таатай хандлагыг хадгалахыг хүссэн хөгжиж буй улс орнууд ийм дүрэм журмыг бие даан, эсвэл ОУВС-ийн Мэдээлэл түгээх ерөнхий тогтолцоо зэрэг санаачлагад оролцогчийн хувьд хэрэгжүүлдэг.

Судалгаанд хамрагдсан олон улс оронд төсвийн мэдээллийг түгээн тараахтай холбогдсон хуулийн зохицуулалт байхгүй, эсвэл ийм зохицуулалтыг амьдралд хэрэгжүүлэхгүй байна. Ийм улс оронд мэдээллийг зөвхөн хүсэлт гаргаж авах боломжтой. Эдгээр улс оронд судалгаа хийсэн хүмүүс асуултуудыг зөвхөн олон нийтэд ил байгаа мэдээлэлд үндэслэж хариулжээ. Зарим тохиолдолд судалгааны багууд төсвийн баримт бичгийг олж үзэх оролдлого хийхийг иргэдээс хүсдэг. Ингэснээр мэдээлэл өргөн олон нийтэд хүртээмжтэй эсэхийг турших үзэж байсан. Зарим улс оронд төсвийн тухай ихээхэн мэдээлэл

боловсруулагддаг ч түүнийгээ олон нийттэй огт хуваалцдаггүй, төрийн албан хаагчид мэдээллээ хэнтэй хуваалцах боломжтойгоо өөрсдөө шийддэг учир ийм арга хэмжээ авах шаардлагатай болсон юм. Мэдээллийг зөвхөн хүсэлт гарган олж авах боломжтой тохиолдолд ийм хүсэлт гаргасан хүнд мэдээлэл өгөхөөс татгалзсан бол уг баримт бичгийг олон нийтэд ил биш байна гэж судалгааны зорилгын хүрээнд үзсэн болно.

Судалгаанд ашигласан “нийтэд ил” мэдээллийн тодорхойлолтоос харахад баримт бичгийг түгээх арга зам ямар байх нь Нээлттэй төсвийн индекст эзлэх засгийн газрын байрт нөлөө үзүүлээгүй байна. Тухайлбал, төр засаг баримт бичгээ түгээхдээ интернэтийг ашигласан эсэх нь Нээлттэй төсвийн индекс-т авсан оноонд нөлөө үзүүлээгүй байна. Зөвхөн цаасан дээр хэвлэсэн байдлаар баримт бичгийг түгээдэг улс орнууд ижил нөхцөлтэй байсан. Гэхдээ интернэтийн хүртээмж өсч байгаа чиг хандлагыг ажиглах зорилгоор судалгааны нэгдүгээр хэсэгт багтсан хүснэгтүүдэд зохих өгөгдөл мэдээллийг уг асуулгад цуглуулж нэгтгэсэн юм (энэ нь Нээлттэй төсвийн индексийг тооцоход ашиглагдаагүй).

Нээлттэй төсвийн индексийг тооцох нь

Нээлттэй төсвийн индекс нь Нээлттэй төсвийн асуулгад орсон нийтэд ил тод мэдээлэлтэй холбоотой 91 асуултад өгсөн хариултын дунджаас бүрдсэн. Энэхүү оноо нь төсвийн жилийн турш төр засгаас гаргах ёстой төсвийн долоон гол баримт бичигт агуулагдсан төсвийн олон нийтэд ил мэдээллийн чанарыг тусгаж байгаа.

Нээлттэй төсвийн асуулгын ихэнх асуултад судлаач боломжит таван хариултаас сонгож хариулах ёстой байсан. “a” болон “b” үсэгт тохирох хариулт тухайн асуултын сэдвийн хүрээнд сайн туршлагыг илэрхийлэх нөхцөл байдлыг харуулж байгаа гэж үзнэ. “c” болон “d” хариулт нь тааруухан туршлага байгааг илэрхийлнэ. “a” хариулт нь тодорхой стандартыг бүрэн биелүүлж байна гэж үзэх бол “d” хариулт нь уг стандарт шаардлага огт хангагдаагүйг илэрхийлнэ. Тав дахь хариулт буюу “e” нь уг асуулт хамааралгүйг илэрхийлнэ. Ишлэл татах, зохих газар нь нэмэлт санал дүгнэлт өгөхийг судлаачдаас хүссэн нь асуулгын агуулгыг улам бүр баяжуулсан юм.

Хариултуудыг нэгтгэх зорилгоор “a” хариултад 100 хувь буюу оноо, “b” хариултад 67 оноо, “c” хариултад 33 оноо, “d” хариултад 0 оноо өгсөн. Асуултад “e” хариултыг өгсөн бол уг асуултыг Нээлттэй төсвийн индексээс хасч тооцсон болно.

Зарим асуултад “a”, ”b” болон “c” (хамааралгүй) гэсэн гурван хувилбараас сонгон хариулах боломжтой. Эдгээр асуултын хувьд “a” хариултад 100 хувь, “b” хариултад 0 оноо өгсөн. “c” хариултыг өгсөн тохиолдолд тухайн улсын хувьд Нээлттэй төсвийн индексийг тооцоход уг асуултыг харгалзахгүй байхаар тогтжээ.

Индекс дэх улс орны гүйцэтгэлийг үзүүлэх зорилгоор 81-100 хувийн оноо авсан улс орны засгийн газрыг “иргэдээ иж бүрэн мэдээллээр хангадаг”, 61-80 хувь авсан улс орны засгийн газрыг “иргэдээ боломжийн хэмжээний мэдээллээр хангадаг, 41-60 оноо авсан улс орны засгийн газрыг “иргэдээ зарим мэдээллээр хангадаг”, 21-40 оноо авсан улс орны засгийн газрыг “иргэдээ бага хэмжээний мэдээллээр хангадаг” гэж ангилсан. Эцэст нь 20-иос доош оноо авсан улс орны засгийн газар нь “иргэдээ хангалтгүй хэмжээний мэдээллээр хангадаг буюу мэдээллээр огт хангадаггүй” гэж үзсэн.

Нээлттэй төсвийн индекст хамруулан тооцсон асуултууд:

Төсвийн өмнөх (хүрээний) мэдэгдэл	Асуулт 72, 73, 74
Гүйцэтгэх засаглалын төсвийн санал (төсөл)	Асуулт 1-55, 67, 68, 69
Иргэдэд зориулсан төсөв	Асуулт 61
Жилийн явцын тайлан	Асуулт 84-91
Хагас жилийн тойм	Асуулт 93-96
Жилийн эцсийн тайлан	Асуулт 102-111
Аудиторын тайлан	Асуулт 112-114, 116, 120-122

II. НЭЭЛТТЭЙ ТӨСВИЙН ИНДЕКС

Нээлттэй төсвийн индекс нь тухайн улсын төсвийн баримт бичигт тусгагдсан төсвийн мэдээлэлд төвлөрсөн нь эдгээр баримт бичгийн чухал ач холбогдолтой болохыг илтгэнэ. Тухайн улсын төсвийн баримт бичиг нь засгийн газрын төсөв, санхүүгийн үйл ажиллагааны талаар олон нийтэд ил тайлагнах явдлын хувьд хамгийн сайн, тодорхой эх сурвалж болдог. Засгийн газрын төсөв санхүүгийн байдлыг тухайн төсвийн жилийн эхэнд болон жилийн туршид ямар байгааг иж бүрэн байдлаар олон нийтэд хүргэн танилцуулах зорилгоор эдийн засаг, санхүүгийн өргөн хүрээний мэдээллийг тухайн улсын төсвийн баримт бичигт нэгтгэн тусгасан байх ёстой. Хариуцлага хүлээх тогтолцоо бүхий төсөвлөлтийг нэвтрүүлэхэд мэдээллийн хүртээмж дангаараа хангалтгүй ч иргэдийн хүсэл эрмэлзлийг илэрхийлсэн төсөвлөлтийн зайлшгүй шаардлагатай, магадгүй хангалттай нөхцөл нь мөн.

Уг индекс нь төсвийн жилийн туршид олон нийт авах боломжтой байх учиртай төсвийн долоон гол баримт бичиг дэх мэдээллийг шинжилсэн. Эдгээр баримт бичигт агуулагдсан мэдээллийг засгийн газрын бодлогод дүн шинжилгээ хийж, түүнийг мэдэх сонирхолтой хүмүүст ашиглаж болохуйц тохиромжтой хэлбэрээр танилцуулсан, эдгээр баримт бичгүүдэд асуудлыг хэр иж бүрэн авч үзсэн, баримт бичгүүдийг цаг хугацааны хувьд оновчтой үед нь гаргасан эсэхэд үнэлгээ өгсөн болно. Төсвийн баримт бичиг нь төр засаг өөрийн тулгамдсан зорилтуудаа ил болгох, иргэд эдгээр зорилтуудыг өөрсдийн хүсэл эрмэлзэлтэйгээ харьцуулан дүгнэх боломжийг олгодог зүйл юм. Иймд учраас Нээлттэй төсвийн индексийн ерөнхий дүн нь санаа ихээхэн зовоож байна.

Төр засагтай хариуцлага тооцоход шаардагдах төсвийн иж бүрэн мэдээллийг төсвийн жилийн турш цөөн тооны улс орон хангадаг болохыг Нээлттэй төсвийн индексийн дүн харуулж байна. Судалгаанд хамрагдсан 59 улс орны зөвхөн зургаа нь буюу Франц, Шинэ Зеланд, Словени, Өмнөд Африк, Их Британи болон АНУ л төсвийн баримт бичигтээ төсвийн иж бүрэн мэдээллийг хангадаг байна.

Үлдсэн 53 улс нь нэг бол төсвийн долоон гол баримт бичгийн аль нэгийг, хэд хэдийг нь гаргадаггүй, эсвэл эдгээр баримт бичигт тусгадаг мэдээлэл нь бүрэн бус байна. Нээлттэй төсвийн индекст хамрагдсан улс орны ихэнх нь буюу арван улсын ес нь нийтийн өмч хөрөнгийг удирдах, ашиглахтай холбогдуулан төр засагтай хариуцлага тооцох бололцоог иргэдэд олгохуйц хэмжээний мэдээллээр хангаж чадахгүй байна.

Хүснэгт 1. Нээлттэй төсвийн индекс - 2006

Иргэдээ иж бүрэн мэдээллээр хангадаг	АНУ	Их Британи	Словени	
	Франц	Өмнөд Африк	Шинэ Зеланд	
Иргэдээ боломжийн хэмжээний мэдээллээр хангадаг	Ботсвана	Өмнөд Солонгос	Румын	
	Бразил	Перу	Чех	
	Норвеги	Польш	Швед	
Иргэдээ зарим мэдээллээр хангадаг	Болгар	Кени	ОХУ	Хорвати
	Гана	Колумб	Пакистан	Шри Ланка
	Гватемал	Коста-Рик	Папуа Шинэ Гвиней	Энэтхэг
	Индонези	Малави	Танзани	
	Иордан	Мексик	Турк	
	Казахстан	Намиб	Филиппин	
Иргэдээ бага мэдээллээр хангадаг	Албани	Бангладеш	Замби	Эл Сальвадор
	Алжир	Гүрж	Непал	
	Аргентин	Гондурас	Уганд	
	Азербайжан	Камерун	Эквадор	
Иргэдээ хангалтгүй хэмжээний мэдээллээр хангадаг, эсвэл огт хангадаггүй	Ангол	Вьетнам	Монгол	Чад
	Болив	Египт	Нигери	
	Буркина Фасо	Марокко	Никарагуа	

Боломжийн хэмжээний мэдээллээр хангадаг улс орны ангилалд нийт 9 улс багтаж байгаа ч тэдгээрийн авсан оноонд нэг буюу түүнээс дээш тооны нэн чухал баримт бичгийг гаргадаггүй нь нөлөөлж байна. Энэ ангилалд багтсан улсын жишээ нь Ботсвана юм. Төсвийн хүрээний мэдэгдлийг олон нийтэд зориулан нийтэлдэггүй нь уг улсын оноонд сөргөөр нөлөөлжээ. Мөн Швед улсын хувьд төсвийн бүх зарцуулалтыг агуулсан хагас жилийн иж бүрэн тоймыг нийтэлдэггүй нь ерөнхийдөө сайн гүйцэтгэлийг нь сулруулж байна.

Бусад засгийн газрын хувьд уг индекст тааруухан оноо авсан нь хууль тогтоох байгууллагад өргөн барьдаг жилийн төсвийн төсөлд агуулсан мэдээлэл хангалтгүй байгаатай холбоотой.

“Зарим мэдээллээр хангадаг ангилалд багтсан олон улс орны хувьд байдал ийм байсан. Ийм улсын тоонд Иордан, Казахстан, Кени зэрэг орно. Энэ ангилалд орсон бусад улс орны хувьд жилийн явцын болон жилийн эцсийн тайлан гаргадаггүй байна.

Хамгийн ноцтой нь нийт 23 улс орон төсвийн талаар иргэдээ бага хэмжээний мэдээллээр хангадаг, мэдээлэл огт хангадаггүй гэсэн сүүлийн хоёр ангилалд багтаж байна. Улсын төсвийн талаар багахан ч мэдээллээр хангахгүй байх нь төсвийн нээлттэй байдлын хувьд тавигдах наад захын шаардлагыг ч биелүүлж чадахгүй байгааг илтгэнэ.

Эдгээр улс орноос арав нь буюу Ангол, Болив, Буркина Фасо, Чад, Египет, Монгол, Марокко, Никарагуа, Нигери, Вьетнам улсууд сүүлчийн ангилалд багтсан байна. Энэ улс орнууд нь төсвийн баримт бичигтээ хангалтгүй хэмжээний мэдээллийг тусгадаг буюу огт мэдээллээр хангадаггүйгээс төсвийн үйл явц нь хаалттай шинж чанартай, олон нийтийн өмнө хариуцлага хүлээх нь ихээхэн дутагдалтай байгааг илтгэх ихээхэн ноцтой асуудал юм. Эдгээр улс оронд гүйцэтгэх засаглал төсвийн төслөө хууль тогтоох байгууллагаар батлагдахын өмнө нь олон нийтэд хүргэдэггүй, эсвэл баримт бичигтээ туйлын хангалтгүй мэдээлэл тусгадаг байна.

Индексээс харахад ил тод байдлыг хангах сайн туршлага хөгжингүй, хөгжиж буй улс орнуудад аль алинд нь байна. Словени, Өмнөд Африк хоёр харьцангуй богино хугацаанд төсвийн ил тод байдлаа эрс сайжруулсан юм. Эдгээр улсуудад төвлөрсөн төлөвлөлт, арьс өнгөөр ялгаварлан гадуурхах дэглэмийн хаалттай мэдээллийн тогтолцооноос төсвийн баримт бичгийн нээлттэй, тэргүүн туршлагыг мөрдөн хэрэгжүүлэх хүртэл ердөө аравхан жил шаардагдсан байна.

Гэсэн хэдий ч судалгааны гол үр дүн болох ихэнх улс орнууд төсвийн ил тод байдлын хувьд тун тааруухан гүйцэтгэлтэй байгаа нь анхаарал татах асуудал болж байна. Судалгаанд хамрагдсан 59 улс орноос 23 нь иргэдээ төсвийн багахан ч мэдээллээр хангахгүй байна. Ийм улс орны тоонд олон жилийн турш хандивлагчдын ихээхэн тусламж авч байгаа, олон улсын хандивлагчид болон хөрөнгө оруулагчдын дунд нэр хүндтэй хэд хэдэн улс орон ч байна. Хангалтгүй дүн үзүүлсэн улсуудын жагсаалтад Африк, Ази, Латин Америк, Ойрхи Дорнодын бага болон дунд орлоготой улс орнууд багтжээ.

Нээлттэй төсвийн индекс нь улс тус бүрийн төсвийн мэдээлэл олон нийтэд ил тод байдлын тухайн үеийн дүр зургийг харуулж байна. Эдгээр улс оронд мэдээллийн орчин сайжирч, эсвэл муудаж байгааг уг индекс харуулж чадахгүй юм. ОУТТ нь ийм чиг хандлагыг ирээдүйн судалгаандаа тусгана гэж итгэж байна. Гэхдээ тодорхой байгаа зүйл бол тухайн улсын төсвийн ил тод байдлын түвшинд иргэдийнхээ өмнө хариуцлага хүлээх төр засгийн хүсэл эрмэлзлээс ихээхэн хамааралтай байгаа бөгөөд мэдээллийг бэлтгэн боловсруулах чадвар дутагдах нь хамгийн гол саад биш юм байна. Нээлттэй төсвийн индекст хамгийн тааруу дүн үзүүлсэн улс орон чадавхитай холбоотой саад бэрхшээлийг шалтаглах боломжгүй бөгөөд богино хугацаанд багахан нөөц хөрөнгө зарцуулсанаар ил тод байдлаа ихээхэн сайжруулах боломжтой юм.

III. ТӨСВИЙН ГОЛ БАРИМТ БИЧГИЙГ НЯГТЛАН ҮЗЭХ НЬ

Төр засгаас бэлтгэн гаргах ёстой төсвийн долоон гол баримт бичгийг илүү нарийвчлан нягтлан үзвэл олон нийтэд түгээдэг мэдээллийн ихэнх хэсгийг засгийн газар жилийн төсвийн санал буюу төсвийн төслийн хүрээнд өгдөгийг ажиглаж болно. Харин төсвийг хэрэгжүүлэх шатанд ихэнх улс оронд мэдээлэл хомс болдог байна. Төсвийг хэрэгжүүлэх үе шатанд ийнхүү мэдээллийн дутагдал үүсдэг нь гүйцэтгэх засаглалын зарцуулах шийдвэр, орлого хураалт болон зөвшөөрөгдсөн өр зээлийн хэмжээнд зохицож байгаа зэрэгтэй холбоотойгоор хариуцлага хүлээх байдал ямар байгаа нь анхаарал татаж байна. Мөн судалгааны дүнгээс харахад аудитын болон хууль тогтоогч байгууллагын оролцоог нэмэгдүүлснээр хариуцлага тооцох явдлыг сайжруулах ихээхэн боломж байна.

Боловсруулсан мэдээллийг түгээхгүй байх нь

Засгийн газраас олон нийтэд ил болгодоггүй төсвийн ихэнх баримт бичгийг дотоод хэрэгцээнд, эсвэл хандивлагчдад зориулан бэлтгэдэг нь судалгааны нэг гайхмаар үр дүн байлаа. Судалгаанд хамрагдсан 59 улс оронд нийтэд ил болгоогүй төсвийн долоон гол баримт бичгийн чухам хэд нь бэлтгэн боловсруулагддаг талаар төр засгийн албан тушаалтнуудаас ярилцлага авчээ.

Жишээлбэл, доорхи хүснэгтээс харахад 23 улс оронд төсвийн хүрээний мэдэгдлээр дамжуулан нийтэд ил болгох ёстой мэдээллийг засгийн газраас боловсруулан бэлтгэдэг ч нийтэд ил тод мэдээлэхгүй байхаар шийджээ. Олон тооны буюу 13 улс оронд аудитын дээд байгууллага нь аудитын тайлан бэлтгэдэг ч олон нийтийн сонорт бас л хүргэдэггүй нь анхаарал татаж байна.

Төсвийн долоон гол баримт бичгийн нэгээр буюу хэд хэдээр дамжуулан олон нийтэд хүргэх төсвийн мэдээллийг нийт улс орны хагасаас илүүд нь (32) бэлтгэдэг байна. Үүнээс үзэхэд нэгэнт бэлтгэн боловсруулсан мэдээллийг засгийн газар нь олон нийтэд ил болгосноор тухайн улс орнууд ил тод байдлаа ихээхэн нэмэгдүүлэх боломжтой юм. Эндээс үзэхэд

мэдээллийг бэлтгэн боловсруулах чадавхигүй, хөрөнгөгүйдээ бус өөрсдийн сонголтоор л засгийн газар олон нийтэд мэдээллийг ил болгож хүргэдэггүй байна.

Хүснэгт 2. Төсвийн гол баримт бичгүүд

Судалгаанд хамрагдсан 59 улс орноос

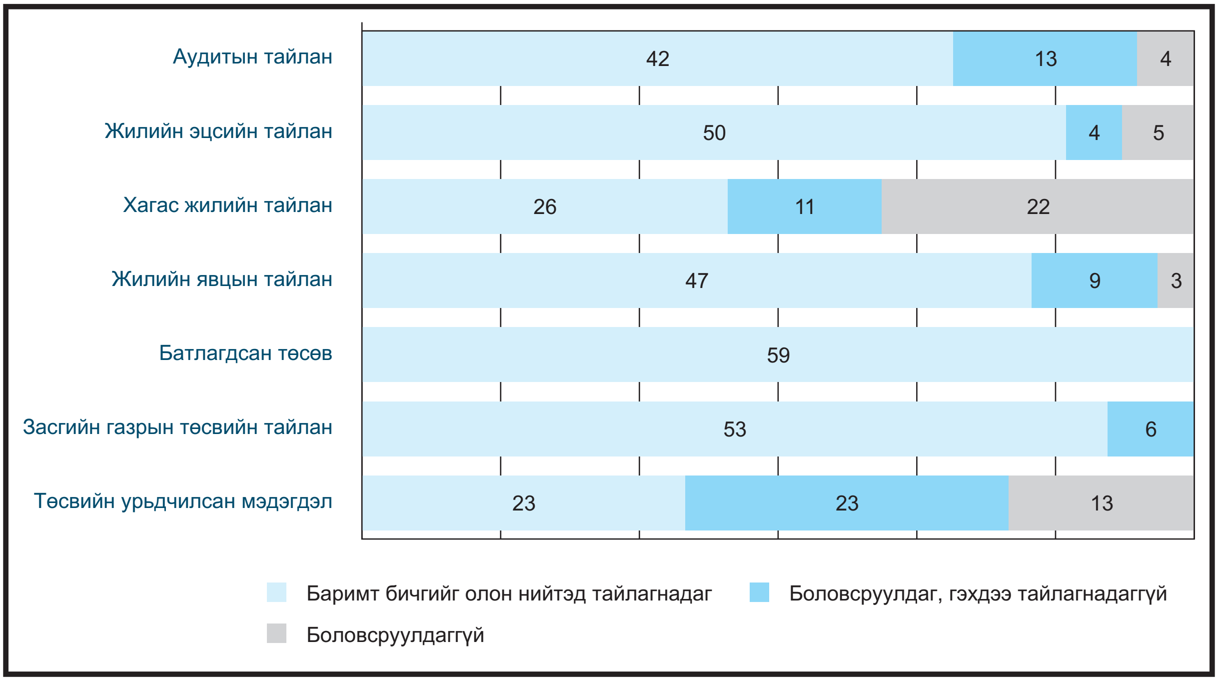

Гүйцэтгэх засаглалын төсвийн санал (төсвийн төсөл)

Төсвийн жилийн туршид бэлтгэгддэг төсвийн хамгийн чухал баримт бичгийн нэг бол гүйцэтгэх засаглалын жилийн төсвийн санал юм. Энэ баримт бичиг нь засгийн газраас ирэх жилд биелүүлэхийг зорьсон бодлогын тунхаглал юм. Хууль тогтоох байгууллагаас гүйцэтгэх засаглалын төсвийг батлах нь засгийн газрын сонгосон гол чиглэлийн асуудлуудыг хүлээн зөвшөөрч байгаа хэрэг билээ. Хариуцлага тооцолтыг хангахад зайлшгүй шаардлагатай иж бүрэн мэдээллийг 59 улс орны зөвхөн тав нь л төсвийн саналдаа тусган иргэддээ хангадаг гэсэн судалгааны үр дүн санаа ноцтой зовоож байна. Энэ таван улс нь Франц, Шинэ Зеланд, Өмнөд Африк, Их Британи болон АНУ юм.

Тааруухан оноо авсан улс орнуудын санал нь (эсвэл саналыг бүрдүүлж буй хэд хэдэн багц баримт бичиг) засгийн газрын ирэх жилийн болон цаашдын хэд хэдэн жилийн төсөв санхүүгийн байдлыг иж бүрэн харуулж чадахгүй байна. Жишээлбэл, зарим улс оронд эдгээр баримт бичигт засгийн газрын бодлогын зорилгуудыг тусгаагүй, эсвэл эдгээр зорилгод хүрэхэд шаардагдах зарцуулалт ямар болохыг заагаагүй байна. Зарим засгийн газар хүлээгдэж буй орлого, татварын хөнгөлөлт чөлөөлөлтийн дүн, засгийн газрын бусад түвшинд хийгдэх шилжүүлэг, тусламжийн зориулалт, төрийн өмчит компани зэрэг нэгжид өгөх татаас, авах зээл, хийх төлбөр хугацаа хэтэрсэн байдал, эсвэл зээлийн баталгааны

нарийвчилсан мэдээллийг ил болгоогүй байна. Эцэст нь, санхүүгийн болон санхүүгийн бус эд хөрөнгө, тэтгэврийн болон нийгмийн хамгааллын бусад хөтөлбөрүүдтэй холбоотой өнөөгийн гүйцэтгэл, ирээдүйн өр төлбөр, үүрэг хариуцлага, эрсдэлтэй холбоотой мэдээллийг зарим засгийн газар ил тодоор олон нийтэд тайлагнахгүй байгаа нь нийтлэг ажиглагдаж байна.

Хүснэгт 3. Гүйцэтгэх засаглалын төсвийн санал (төсвийн төсөл)

Олон нийт хүртэх боломжтой мэдээллийн хэмжээ, улс орноор

Иргэдээ иж бүрэн мэдээллээр хангадаг	АНУ Их Британи	Өмнөд Африк Франц	Шинэ Зеланд		
Иргэдээ боломжийн хэмжээний мэдээллээр хангадаг	Ботсвана Бразил Гана Колумб	Малави Намиби Норвеги Өмнөд Солонгос	Папуа Шинэ Гвиней Перу Польш Румын		Словени Чех Швед
Иргэдээ зарим мэдээллээр хангадаг	Алжир Аргентин Азербайжан Бангладеш Болгар	Гондурас Гватемал Индонези Иордан Казахстан	Камерун Коста-Рик Кени Мексик Непал	Пакистан Танзани Турк Уганд Филиппин	Шри Ланка Энэтхэг
Иргэдээ бага мэдээллээр хангадаг	Болив Гүрж	Замби Нигери	ОХУ Хорват	Эквадор Эл Сальвадор	
Иргэдээ хангалтгүй хэмжээний мэдээллээр хангадаг, эсвэл огт хангадаггүй	Албани Ангол	Буркина Фасо Вьетнам	Египт Монгол	Морокко Никарагуа	Чад

Судалгааны нэг ноцтой үр дүн бол хэд хэдэн улс оронд төсвийг хууль тогтоох байгууллагаас батлах хүртэл олон нийтэд ил тайлагнадаггүй явдал юм. Хууль тогтоох байгууллага төсвийг баталтал өөрсдийн төсвийг нууц байлгадаг зургаан улс байгаа нь үнэн хэрэгтээ төсвийн хэлэлцүүлэгт олон нийт оролцох боломжийг хааж байгаа юм. Энэ улсууд нь Ангол, Буркина Фасо, Чад, Египт, Монгол болон Вьетнам юм. Ийм туршлага байгаа нь төсвийн чухал хэлэлцүүлэг, мэтгэлцээнд олон нийт болон иргэний нийгмийн оролцох боломжийг ноцтойгоор хязгаарлаж , хариуцлага хүлээх ардчилсан тогтолцоо байгаа эсэхэд эргэлзэх, санаа ихээхэн түгшихэд хүргэж байна.

Төсвийн урьдчилсан (хүрээний) мэдэгдэл

Нийт 23 улс оронд төсвийг боловсруулах явцад хууль тогтоох байгууллагад төсвийг танилцуулахаас өмнө нийт зарцуулалт болон орлогын талаар урьдчилсан мэдэгдэл гаргах эерэг туршлагыг хэрэгжүүлж байна. Ингэснээр салбарын болон хөтөлбөрийн ангиллын дагуу илүү нарийвчилсан шийдвэрийг гаргахаас өмнө төсвийн ерөнхий үзүүлэлт параметрийг хэлэлцэх боломжийг гүйцэтгэх засаглал олгож байгаа явдал юм. Зарим улс оронд төсвийн урьдчилсан мэдэгдлийг парламентад танилцуулж, батлуулдаг нь хууль тогтоох байгууллагын хяналтыг бэхжүүлж байгаа баримт юм.

Хүснэгт 4. Төсвийн хүрээний мэдэгдэл

Олон нийт хүртэх боломжтой мэдээллийн хэмжээ, улс орноор

Сайн гүйцэтгэлтэй улс орон: Иргэдээ боломжийн хэмжээний мэдээллээр хангадаг	Бразил	Өмнөд Африк	Польш	Шинэ Зеланд
	Замби	Өмнөд Солонгос	Словени	
	Кени	Папуа Шинэ Гвиней	Франц	
	Нигери	Перу	Швед	
Иргэдээ хэсэгчилсэн мэдээллээр хангадаг	Гүрж	Камерун	Танзани	Хорват
	Их Британи	Монгол	Турк	
	Казахстан	ОХУ	Уганд	
Төсвийн хүрээний мэдэгдлийг олон нийтэд ил тод мэдээлдэггүй	Азербайжан	Ботсвана	Колумб	Пакистан
	Албани	Буркина Фасо	Коста-Рик	Румын
	Алжир	Вьетнам	Малави	Филиппин
	Ангол	Гана	Марокко	Чад
	АНУ	Гватемал	Мексик	Чех
	Аргентин	Гондурас	Намиби	Шри Ланка
	Бангладеш	Египт	Непал	Эквадор
	Болгар	Индонези	Никарагуа	Эл Сальвадор
	Болив	Иордан	Норвеги	Энэтхэг

Судалгаанд хамрагдсан улс орны хагасаас илүүд нь (36) гүйцэтгэх засаглал төсвийн саналаа бэлтгэх буюу төсвийн үйл явцын эхний үе шатанд төсвийн урьдчилсан мэдэгдэл гаргадаггүй байна. Үүнээс харахад олон тохиолдолд энэ үе шатанд мэдээлэл олж авахад хамгийн хүнд байдаг. Төсвийн төслийг бэлтгэх ажиллагаа олон улс оронд хаалганы цаана хийгддэг бөгөөд олон нийтийн оролцоо, мэдээллийн хүртээмж бага байдаг байна.

Жилийн явцын тайлан

Судалгаанд хамрагдсан ихэнх улс оронд төсвийн хэрэгжилтийн сарын болон улирлын давтамжтай тайлангийн талаар мэдээлэл байдаггүй буюу хэсэгчилсэн мэдээлэл л гаргадаг байна. Ийм тайланг иргэний нийгэм болон хууль тогтоох байгууллага цаг тухайд нь шаардаж авбал гүйцэтгэх засаглалын үйл ажиллагаа төсвийн баталсан бодлогоос хазайх бүрт нь чухал асуудлуудыг хөндөн тавих боломжтой болно.

Гүйцэтгэх засаглал нь хийсэн зарцуулалт, хураасан орлого, хариуцан авсан өр төлбөрийг харуулсан тодорхой давтамжтай тайланг гаргах ёстой. Ийм тайлан нь батлагдсан төсвийн зарцуулалтын хэмжээ, орлогын зорилтуудыг засгийн газар биелүүлж байгаа эсэх, түүнчлэн өр зээлийг зөвшөөрөгдсөн хэмжээнд барьж байгаа эсэхийг олон нийтэд мэдэх боломж олгодог тул хариуцлага хүлээх явдлыг хангахад нэн чухал юм.

Хүснэгт 5. Гүйцэтгэлийн талаарх жилийн явцын тайлан
Олон нийт хүртэх боломжтой мэдээллийн хэмжээ, улс орноор

Сайн гүйцэтгэлтэй улс орон: Иргэдээ боломжийн хэмжээний мэдээллээр хангадаг	АНУ	Монгол	Румын	Швед
	Болгар	Өмнөд Африк	Словени	Шинэ Зеланд
	Бразил	Перу	Турк	Шри Ланка
	Мексик	Польш	Франц	
Иргэдээ хэсэгчилсэн мэдээллээр хангадаг	Албани	Египт	Марокко	Папуа Шинэ Гвиней
	Аргентин	Замби	Намиби	Танзани
	Бангладеш	Иордан	Непал	Филиппин
	Ботсвана	Их Британи	Никарагуа	Хорват
	Буркина Фасо	Казахстан	Норвеги	Чех
	Гватемал	Кени	ОХУ	Эквадор
	Гондурас	Колумб	Өмнөд Солонгос	Энэтхэг
	Гүрж	Малави	Пакистан	Эл Сальвадор
Жилийн явцын тайланг олон нийтэд ил тод мэдээлдэггүй	Азербайжан	Болив	Индонези	Нигери
	Алжир	Вьетнам	Камерун	Уганд
	Ангол	Гана	Коста-Рик	Чад

Дээрх хүснэгтээс харахад 15 улсад л жилийн явцын тайланд хангалттай хэмжээний мэдээлэл тусгагддаг байна. Судалгаанд хамрагдсан нийт улс орны хагасаас илүү нь (32) зөвхөн хэсэгчилсэн мэдээллээр хангадаг, түүнчлэн 12 улс оронд олон нийтэд мэдээлэл огт өгдөггүй байгаа нь анхаарал ихээхэн татаж байна.

Хагас жилийн тойм

Холбогдох хүснэгтээс харахад судалгаанд хамрагдсан улс орны зөвхөн долоо нь л хагас жилийн иж бүрэн тоймыг гаргадаг байна. Төсвийн жил эхэлснээс хойш 6 сар болоод уг баримт бичгийг гүйцэтгэх засаглал бэлтгэн гаргах ёстой ба ингэхдээ эдийн засгийн үгтвар нөхцлүүдэд ямар өөрчлөлт орсон, хүндрэл бэрхшээл учирсан эсэх, ийм өөрчлөлт засгийн газрын зарлага, орлого, өр зээлд төсвийн жилийн үлдсэн хугацаанд хэрхэн нөлөөлөх талаар тусгах ёстой.

Тухайлбал, газрын тос, байгалийн хий зэрэг чухал түүхий эдийн үнэ өөрчлөгдөх нь байгалийн нөөцөөр баян улс орны хувьд гэнэтийн ихээхэн ашгийг авчрах, харин бусад улс оронд урьдчилан төлөвлөөгүй нэмэлт зардал гарахад хүргэх боломжтой. Ийм хүчин зүйлсийн нөлөөг зургаан сарын зааг дээр олон нийтэд ил тод мэдээлэх ёстой. Харамсалтай нь судалгаанд хамрагдсан улс орны хагасаас илүү нь (33) энэ тайланг гаргадаггүй байна.

Хүснэгт 6. Хагас жилийн тойм тайлан

Олон нийт хүртэх боломжтой мэдээллийн хэмжээ, улс орноор

Сайн гүйцэтгэлтэй улс орон: Иргэдээ боломжийн хэмжээний мэдээллээр хангадаг	АНУ Их Британи	Норвеги Өмнөд Африк	Словени Франц	Шинэ Зеланд
Иргэдээ хэсэгчилсэн мэдээллээр хангадаг	Буркина Фасо Гана Гүрж Египт Замби	Индонези Камерун Мексик Намиби Непал	ОХУ Өмнөд Солонгос Пакистан Перу Польш	Чех Филиппин Шри Ланка Энэтхэг
Хагас жилийн тойм тайланг олон нийтэд ил тод мэдээлдэггүй	Азербайжан Албани Алжир Ангол Аргентин Бангладеш Болгар Болив Ботсвана	Бразил Вьетнам Гватемал Гондурас Иордан Казахстан Кени Колумб Коста-Рик	Малави Марокко Монгол Нигери Никарагуа Папуа Шинэ Гвиней Румын Танзани Турк Уганд	Хорват Чад Швед Эквадор Эл Сальвадор

Жилийн эцсийн тайлан

Санхүүгийн жил дуусахад гүйцэтгэх засаглалын зүгээс жилийн эцсийн иж бүрэн тайланг бэлтгэн гаргах ёстой. Энэ баримт бичиг нь санхүүгийн зүгээр л нэг тайлан биш юм. Энэ баримт бичиг нь иргэдийнхээ өмнө засгийн газрын хариуцлага хүлээх гол тайлан байх, жилийн эхэнд өмнөө тавьсан бодлогын түвшний зорилгод хүрэх талаар болон үр дүнд гарсан ахиц дэвшлийн шинэ мэдээлэл өгөх ёстой. Уг баримт бичигт засгийн газар бодлогын түвшний ололт амжилтуудыг хөрөнгийг хэрхэн захиран зарцуулсантай тодорхой холбон тайлбарласан байх шаардлагатай.

Жилийн эцсийн тайлан чухал ач холбогдолтой ч судалгаанд хамрагдсан улс орны зөвхөн ес нь л энэ баримт бичигт иж бүрэн мэдээллийг тусгадаг байна. Жилийн эцсийн тайланд 41 улс орон зөвхөн хэсэгчилсэн мэдээлэл тусгасан байхад есөн улс оронд ийм тайлан огт гаргадаггүй, эсвэл жилийн төсвийн төслөөс тусдаа тайлан гаргадаггүй байна.

Хүснэгт 7. Жилийн эцсийн тайлан

Олон нийт хүртэх боломжтой мэдээллийн хэмжээ, улс орноор

Сайн гүйцэтгэлтэй улс орон: Иргэдээ боломжийн хэмжээний мэдээллээр хангадаг	Бразил	Өмнөд Солонгос	Франц	
	Их Британи	Польш	Швед	
	Өмнөд Африк	Словени	Шинэ Зеланд	
Иргэдээ хэсэгчилсэн мэдээллээр хангадаг	Албани	Гондурас	Монгол	Хорват
	Алжир	Гүрж	Морокко	Филиппин
	АНУ	Египт	Намиби	Чад
	Ангол	Замби	Непал	Чех
	Аргентин	Индонези	Никарагуа	Шри Ланка
	Болгар	Иордан	Норвеги	Эквадор
	Болив	Казахстан	ОХУ	Эл Сальвадор
	Ботсвана	Кени	Пакистан	Энэтхэг
	Буркина Фасо	Колумб	Папуа Шинэ Гвиней	
	Вьетнам	Коста-Рик	Перу	
	Гватемал	Мексик	Румын	
Хагас жилийн тойм тайланг олон нийтэд ил тод мэдээлдэггүй	Азербайжан	Камерун	Танзани	
	Бангладеш	Малави	Турк	
	Гана	Нигери	Уганд	

Аудиторын тайлан

Аливаа улс оронд төр засгийн жил тутмын данс тайланд аудит хийдэг, гүйцэтгэх засаглалаас хараат бус байгууллага байх ёстой. Жил тутмын баримт нотолгоо, тайланг гүйцэтгэх засаглалаас хараат бус, бие даасан аудиторын байгууллага гаргах ёстой (засгийн газрын дотоод аудитор, эсвэл гүйцэтгэх засаглалд хамаарах нэгж биш байна). Ихэнх улс оронд хөндлөнгийн аудитор нь хууль тогтоох байгууллагын, эсвэл эх газрын эрх зүйн тогтолцоо бүхий улс оронд шүүх засаглалын нэг хэсэг байдаг. Аудиторууд зарлагыг нягтлан үзэж, хууль тогтоох байгууллагаас жилийн төсвийн хүрээнд эсвэл тухайн улсын төсвийн хууль тогтоомжоор батлагдсан шаардлага, дүрэм журамд төсвийн зарцуулалт нийцэж байгаа эсэхийг баталгаажуулдаг.

Холбогдох хүснэгтээс харахад судалгаанд оролцсон олон улс орон (17) аудитын тайлангаа олон нийтэд огт ил тодоор тайлагнадаггүй байхад 25 улс орон олон нийтэд зөвхөн хэсэгчилсэн байдлаар мэдээлэл хүргэдэг байгаа нь анхаарал татаж байна.

Хүснэгт 8. Аудиторын тайлан

Олон нийт хүртэх боломжтой мэдээллийн хэмжээ, улс орноор

Сайн гүйцэтгэлтэй улс орон: Иргэдээ боломжийн хэмжээний мэдээллээр хангадаг	АНУ Их Британи Колумб Монгол	Норвеги ОХУ Өмнөд Африк Өмнөд Солонгос	Польш Словени Филиппин Франц	Хорват Швед Шинэ Зеланд Энэтхэг
Иргэдээ хэсэгчилсэн мэдээллээр хангадаг	Алжир Болгар Болив Ботсвана Бразил Гватемал Гондурас	Гүрж Замби Индонези Иордан Казахстан Кени Коста-Рик	Мексик Намиби Непал Румын Танзани Турк Уганд	Чех Пакистан Перу Шри Ланка
Хагас жилийн тойм тайланг олон нийтэд ил тод мэдээлдэггүй	Албани Ангол Азербайжан Аргентин Бангладеш	Буркина Фасо Вьетнам Гана Египт Камерун	Малави Морокко Нигери Никарагуа Папуа Шинэ Гвиней	Чад Эквадор Эл Сальвадор

IV. ОЛОН НИЙТ МЭДЭЭЛЛИЙГ ХҮРТЭХ ЯМАР АРГА ЗАМ БАЙНА ВЭ?

Сүүлийн үеийн мэдээллийн технологийн чиг хандлага, “мэдээлэл хүртэх эрх”-тэй холбоотой хууль тогтоомж түгээмэл болж байгаа нь олон нийт төсвийн холбогдолтой мэдээллийг хүртэх боломжид чухал нөлөө үзүүлж байна. Судалгаанд хамрагдсан хэд хэдэн улс оронд олон нийтэд мэдээллийг ил тод хүргэхэд интернэтийг ашиглаж байна. Гэвч зарим улс оронд төсвийн мэдээллийг хүргэхэд интернэтийг ашиглах нь тодорхой хязгаарлалттай болохыг анхаарах шаардлагатайг иргэний нийгмийн зарим байгууллагууд анхааруулж байна.

Төсвийн баримт бичгийг интернэтээр дамжуулан хүртэх нь

Судалгаанд хамрагдсан олон улс интернэтийг ашиглан төсвийн баримт бичгээ олон нийтэд ил тайлагнадаг авууштай сайн туршлагыг хэрэгжүүлж эхэлсэн байна. Гэвч төсвийн мэдээллийг олон нийтэд ил тайлагнахад төр засгаас интернэтийн гарцгүй иргэдэд зориулан олон арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх боломжтой.

Засгийн газраас төсвийн мэдээллийг сонирхсон бүх талуудад нэгэн зэрэг ил дэлгэх, өртөг зардлыг хэмнэх зэрэг давуу талыг интернэт олгож байна. Дотоод холбоог ашиглах, баримт бичигтэй танилцах боломжийг үзэмжээр хаах, мэдээллийг ялгавартайгаар хангах зэрэг явдлыг бас арилгана. Түүнчлэн хотуудаас гадна амьдардаг иргэдэд төсвийн мэдээллийг хүртэх боломжийг хангах эхлэлийг тавьж байна. Хүснэгтээс харахад ихэнх улс орон буюу 59 улсын 47 нь батлагдсан төсвөө интернэт дээр байрлуулдаг байна.

Гэхдээ бага орлоготой улс орны хүн амын ихэнх хэсэг нь интернэтэд гарцгүй байгааг иргэний нийгмийн зарим байгууллагууд онцлон тэмдэглэжээ. Тэд төсвийн талаар иргэдэд мэдээлэх бусад төрлийн арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэхийг, тухайлбал хүн ам ойлгох боломжтой “Иргэдийн төсөв” буюу иргэдэд зориулсан төсвийг бэлтгэж олон нийтэд хүргэхийг засгийн газруудаа уриалж байна. Судалгаанд хамрагдсан улс орнуудын тун цөөн буюу 59 орны 10 нь л ийм баримт бичиг гаргадаг гэсэн харамсалтай үзүүлэлтийг

доорхи хүснэгтээс харж болно. Энэ 10 улс орон нь Ангол, Эл Сальвадор, Энэтхэг, Франц, Шинэ Зэланд, Өмнөд Африк, Өмнөд Солонгос, Швед, Уганда болон Их Британи юм.

Хүснэгт 9. Баримт бичгийг интернэтээс авч ашиглах боломж

Асуулгыг бөглөсөн 59 улс орноос

	Бэлтгэдэггүй	Олон нийтэд ил тайлагнадаггүй, дотоод хэрэгцээнд зориулан бэлтгэдэг	Зөвхөн цаасан хэвлэмэл байдлаар олон нийтэд ил тайлагнадаг, интернэт дээр байхгүй	Интернэтээс авч болох нийтэд ил тайлагнадаг баримт бичиг
Төсвийн урьдчилсан мэдэгдэл	13	23	6	17
Төсвийн хураангуй	8	6	7	38
Засгийн газрын төсвийн санал	0	6	1	43
Төсвийн туслах баримт бичиг	1	10	9	39
Иргэдийн төсөв	49	0	1	9
Батлагдсан төсөв	0	0	12	47
Жилийн явцын тайлан	3	9	5	42
Хагас жилийн тайлан	22	11	7	19
Жилийн эцсийн тайлан	5	4	10	40
Аудитын тайлан	4	13	10	32

“Мэдээллийг хүртэх эрх”-ийн тухай хууль ба нарийвчлал бүхий мэдээллийг хүртэх боломж

Үйлчилгээг хүргэх явдлыг боловсронгуй болгох асуудлыг дэмжихэд дэлхий даяар анхаарлаа хандуулах нь өсч байгаатай холбогдон иргэд нарийвчлал бүхий мэдээллийг ялангуяа зарцуулалтын хөтөлбөрүүдийн хувьд сонирхол нэмэгдэж байна. Гэвч өндөр нарийвчлал бүхий мэдээлэл нь улсын төсвийн баримт бичгүүдэд гол төлөв тусдаггүй. Тиймээс бодит байдалд иргэд ийм мэдээлэл хүртэх боломжийг нэмэгдүүлэхэд олон улс орны хувьд хэрэгжүүлэх шаардлагатай эхний бөгөөд нэн чухал алхам бол мэдээлэл хүртэх эрхийн тухай хууль тогтоомжийг батлах явдал юм.

Оршин суудаг дүүргийнхээ сургууль, эмнэлэг зэрэгт ямар хэмжээний хөрөнгө зарцуулагддагийг иргэд мэдэх үүднээс дэлгэрэнгүй мэдээлэл авах боломжтой байх нь чухал. Харин доорхи хүснэгтээс харахад судалгаанд хамрагдсан улс орны хагаст нь төсвийн дэлгэрэнгүй мэдээллийг бодитоор авах боломжгүй байна. Мөн судалгаанд

хамрагдсан улс орнуудын хагасаас илүүд нь санхүүгийн бус чухал мэдээллийг бодитоор авах боломжгүй байна. Санхүүгийн бус ийм мэдээлэлд тухайн хөтөлбөрөөс хувь хүртэж байгаа хүмүүсийн тоо, хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд оролцож байгаа ажиллагсдын тоо зэрэг мэдээлэл байж болно.

Тухайн улсын төсвийн үйл явцыг зохицуулдаг хууль тогтоомж, эсвэл аудитын дээд байгууллага зэрэг чухал институциудын үйл ажиллагааг зохицуулдаг хуулиудад төсвийн зарим мэдээллийг олон нийтэд ил тайлагнах шаардлага бүхий заалтуудыг тусгасан байдаг. Ийм заалтууд нь ялангуяа ЭЗХАХБ-ын "Төсвийн ил тод байдлын шилдэг туршлагууд" зэрэг тэргүүн туршлагын стандартуудтай нийцэж байгаа тохиолдолд хуулийн заалтын шаардлагууд нь мэдээллийг хүртэх асуудлыг институцийн түвшинд шийдэж байгаа нааштай алхам юм.

Харамсалтай нь олон тохиолдолд нарийвчлал бүхий мэдээллийг төсвийн баримт бичгүүдэд тусгадаггүй байна. Тодорхой хөтөлбөр, газар зүйн тодорхой байрлалтай холбоотой зарлагын мэдээллийг иргэд мэдэх боломжтой болоход шаардагдах хэмжээний нарийвчилсан мэдээллийг хүртэх боломжтой болохын тулд мэдээлэл хүсэх, авахыг баталгаажуулсан хууль шаардлагатай. Түүнчлэн хуулиар дамжуулан санхүүгийн бус мэдээллийг хүртэх гарцыг нээх боломжтой. Төрийн ихэнх үйлчилгээг орон нутгийн, хотын захиргааны түвшинд үзүүлдэг тул ийм хууль тогтоомж нь үндэсний болон орон нутгийн түвшинг хамарч, аль аль түвшинд хэрэгжүүлэх нь чухал юм.

ХУУЛЬ ТОГТООХ БАЙГУУЛЛАГЫН ҮҮРЭГ

Ихэнх улс орны хууль тогтоох байгууллага нь үндсэн хуулийн дагуу төсөвт хяналт тавьж ажиллах үүрэгтэй. Судалгааны хариултуудаас харахад ихэнх улс оронд гүйцэтгэх болон хууль тогтоох байгууллага нь төсвийн мэтгэлцээнд олон нийт оролцох явдлыг өргөжүүлэхэд тодорхой туршлагуудыг авч хэрэгжүүлж, төр засаг иргэдийнхээ өмнө хүлээх хариуцлагыг бэхжүүлэхэд идэвх зүтгэл гарган ажиллахгүй байна.

Гүйцэтгэх засаглалын зүгээс тухайн жилийн төсвийн төслийг нягтлан хэлэлцэх хангалттай цаг хугацааг хууль тогтоох байгууллагад олгох явдал нь түүний төсөвт хяналт тавих чадварт нөлөөлж болох чухал хүчин зүйл юм. Төсвийн жил эхэлхээс хэдхэн долоо хоног, эсвэл хэдхэн өдрийн өмнө төсвийг олон нийтэд ил тод болгосноор хууль тогтоох байгууллага, олон нийт төсөвт дүн шинжилгээ хийж, хэлэлцэх боломжийг гүйцэтгэх засаглал ихээхэн хязгаарладаг. ЭЗХАХБ-ын “Төсвийн ил тод байдлын шилдэг туршлагууд”-д төсвийн жил эхлэхээс наад зах нь гурван сарын өмнө төсвийг өргөн барихыг зөвлөсөн байдаг. Нухацтай дүн шинжилгээ хийх, олон нийтийн хэлэлцүүлэг явуулах зэрэг бусад үйл ажиллагааг зохион байгуулахад энэ хугацаа шаардлагатай гэж үздэг байна.

Судалгаанаас харахад олон улс оронд хууль тогтоох байгууллагад төсвийг хэлэлцэх хангалттай хугацаа байдаггүй байна. Судалгаанд хамрагдсан 14 улс оронд гүйцэтгэх засаглал хууль тогтоох байгууллагад төсвийг төсвийн жил эхлэхээс 6 долоо хоног хүрэхгүй хугацааны өмнө өргөн барьдаг байна. Зарим онцгой тохиолдолд, тухайлбал Гана болон Замби улсад төсвийн жил эхлэхээс өмнө засгийн газар нь төсвийг огт танилцуулдаггүй байна. (Доорхи хүснэгтэд дурдсан Непал (Балба)-ын жишээний хувьд судалгааг хийх үед хууль тогтоох байгууллагыг тухайн улсад онцгой байдал зарласантай холбоотойгоор тараасан байсан.)

Хүснэгт 10. Хууль тогтоох байгууллага төсвийг хэлэлцэхэд гүйцэтгэх засаглал ямар хугацаагаар хангадаг вэ?

Хууль тогтоох байгууллага төсвийн жил эхлэхээс наад зах нь гурван сарын өмнө төсвийг хүлээн авдаг	Алжир АНУ Аргентин Болив Бразил Буркина Фасо Гватемал	Гондурас Египт Индонези Казахстан Колумб Коста-Рик Мексик	Нигери ОХУ Өмнөд Солонгос Перу Польш Румын Уганд	Филиппин Франц Чех Швед Эквадор Эл Сальвадор
Хууль тогтоох байгууллага төсвийн жил эхлэхээс наад зах нь зургаан долоо хоногийн өмнө, гэхдээ гурван сараас богино хугацааны өмнө төсвийг хүлээн авдаг	Азербайжан Ангол Болгар Ботсвана	Вьетнам Монгол Морокко Никарагуа	Норвеги Словени Турк Хорвати	Чад Шинэ Зеланд Шри Ланка
Хууль тогтоох байгууллага төсвийн жил эхлэхээс өмнө зургаан долоо хоногийн дотор төсвийг хүлээн авдаг	Албани Бангладеш Гүрж Иордан	Их Британи Камерун Кени Малави	Намиб Өмнөд Африк Пакистан Папуа Шинэ Гвиней	Танзани Энэтхэг
Хууль тогтоох байгууллага төсвийн жил эхлэхээс өмнө төсвийг хүлээн авдаггүй	Гана	Замби	Непал	

Хүснэгт 11. Зарлагын хөтөлбөрүүдийн тухай санхүүгийн бус мэдээллийг (хөтөлбөрт хамрагчид гэх мэт) иргэд авах боломжтой юу?

Бүх хөтөлбөрийн өндөр нарийвчлалтай санхүүгийн бус мэдээллийг олон нийт авах боломжтой	Колумб	Польш	Филиппин	Шинэ Зеланд
	Перу	Словени	Швед	
Зардлын нийлбэр нь нийт зарлагын гуравны хоёроос илүү хэмжээний хөтөлбөрүүдийн хувьд өндөр нарийвчлалтай санхүүгийн бус мэдээллийг олон нийт авах боломжтой	АНУ	Замби	Мексик	Өмнөд Солонгос
	Болгар	Их Британи	Норвеги	Чех
	Бразил	Коста-Рик	Өмнөд Африк	Энэтхэг
Зарлагын хөтөлбөрүүдийн гуравны хоёроос цөөн хөтөлбөрийн өндөр нарийвчлалтай санхүүгийн бус мэдээллийг олон нийт авах боломжтой	Вьетнам	Гүрж	Эл Сальвадор	
	Гватемал	Румын		
Өндөр нарийвчлалтай санхүүгийн бус мэдээллийг олон нийт авах боломжгүй	Азербайжан	Гана	Монгол	Танзани
	Албани	Гондурас	Морокко	Турк
	Алжир	Египт	Намиб	Уганд
	Ангол	Индонези	Нигери	Франц
	Аргентин	Иордан	Никарагуа	Хорвати
	Бангладеш	Казахстан	Непал	Чад
	Болив	Камерун	ОХУ	Шри Ланка
	Ботсвана	Кени	Пакистан	Эквадор
	Буркина Фасо	Малави	Папуа Шинэ Гвиней	

Хүснэгт 12. Төсвийн дэлгэрэнгүй мэдээллийг иргэд авах боломжтой юу?

Бүх хөтөлбөрийн өндөр нарийвчлалтай санхүүгийн мэдээллийг олон нийт авах боломжтой	Гватемал Норвеги Өмнөд Африк	Перу Польш Словени	Филиппин Хорвати Швед	Шинэ Зеланд
Зардлын нийлбэр нь нийт зарлагын гуравны хоёроос илүү хэмжээний хөтөлбөрүүдийн өндөр нарийвчлалтай санхүүгийн бус мэдээллийг олон нийт авах боломжтой	АНУ Болгар Бразил Замби	Их Британи Колумб Коста-Рик Мексик	Никарагуа Өмнөд Солонгос Франц Чех	Энэтхэг
Зарлагын хөтөлбөрүүдийн гуравны хоёроос цөөн хөтөлбөрийн өндөр нарийвчлалтай санхүүгийн мэдээллийг олон нийт авах боломжтой	Албани Гана	Гүрж Казахстан	Румын Чад	
Өндөр нарийвчлалтай санхүүгийн мэдээллийг олон нийт авах боломжгүй	Азербайжан Алжир Ангол Аргентин Бангладеш Болив Ботсвана Буркина Фасо	Вьетнам Гондурас Египт Индонези Иордан Камерун Кени Малави	Монгол Морокко Намиб Непал Нигери ОХУ Пакистан Папуа Шинэ Гвиней	Танзани Турк Уганд Шри Ланка Эквадор Эл Сальвадор

Хууль тогтоох байгууллагын оролцоо хангалтгүй байгааг олон улс оронд төсвийн талаар тодорхой хороонууд нээлттэй хэлэлцүүлэг хийдэггүйгээс ажиглаж болно. Тухайлбал, холбогдох хүснэгтээс харахад судалгаанд хамрагдсан 59 улс орны 24-т нь төсвийн макро эдийн засгийн үзүүлэлтүүдийн талаар хороод нээлттэй хэлэлцүүлгийг хийгээгүй, 25 оронд тодорхой яам, агентлагийн төсвийн талаар ийм сонсгол хэлэлцүүлгийг хийгээгүй байна. Төсвийг хорооны түвшинд авч үзэх нь төсвийн үйл явц дахь хууль тогтоох байгууллагын чиг үүргийг бэхжүүлэхэд нэн чухал. Ерөнхийдөө төсвийн тухай бүтээлч мэтгэлцээнийг өрнүүлэхэд шаардлагатай гүнзгий дүн шинжилгээ, нягтлах ажиллагааг хууль тогтоох байгууллагын хороодын түвшинд л хийх боломжтой байдаг.

Хүснэгт 13. Яамд, агентлагийн төсвийн тухай нээлттэй хэлэлцүүлэгт гүйцэтгэх засаглалаас оролцдог уу?

Өргөн хүрээний нээлттэй хэлэлцүүлгийг зохиодог	АНУ Гана	Норвеги Өмнөд Африк	Өмнөд Солонгос Польш	Турк Филиппин
Хэлэлцүүлгийг зохиодог ч захиргааны гол нэгжүүдийг л авч үздэг	Албани Аргентин Болив Гватемал	Замби Казахстан Коста-Рик Колумб	Нигери ОХУ Словени Уганд	Чех Шинэ Зеланд Эл Сальвадор
Цөөн тооны хэлэлцүүлгийг зохиодог	Алжир Бразил Гүрж	Египт Их Британи Мексик	Никарагуа Перу Франц	Хорвати Швед
Олон нийтийн хэлэлцүүлгийг зохион байгуулдаггүй	Азербайжан Ангол Бангладеш Болгар Ботсвана Буркина Фасо Вьетнам	Гондурас Индонези Иордан Камерун Кени Малави Монгол	Морокко Намиб Непал Пакистан Папуа Шинэ Гвиней Румын Танзани	Чад Шри Ланка Энэтхэг Эквадор

Хүснэгт 14. Төсвийн эдийн засгийн хүрээний талаар нээлттэй хэлэлцүүлэг зохиогддог уу?

Гүйцэтгэх засаглал болон олон нийтийн өргөн хүрээний төлөөллийн байр суурийг хэлэлцдэг	Норвеги Өмнөд Африк	Өмнөд Солонгос Польш	Словени Уганд	Филиппин Швед
Гүйцэтгэх засаглал болон олон нийтийн зарим хүрээний төлөөллийн байр суурийг хэлэлцдэг	АНУ Болгар Бразил	Гватемал Гүрж Их Британи	Казахстан Кени Колумб	Мексик ОХУ
Гүйцэтгэх засаглалын байр суурийг хэлэлцдэг, харин олон нийтийнхийг хэлэлцдэггүй	Албани Аргентин Гана Коста-Рик	Малави Нигери Пакистан Перу	Румын Турк Франц Хорвати	Чад Чех Шинэ Зеланд Эл Сальвадор
Макроэдийн засгийн болон төсвийн хүрээний талаар олон нийтийн хэлэлцүүлгийг зохион байгуулдаггүй	Азербайжан Алжир Ангол Бангладеш Болив Ботсвана	Буркина Фасо Вьетнам Гондурас Египт Замби Индонези	Иордан Камерун Монгол Морокко Намиб Непал	Никарагуа Папуа Шинэ Гвиней Танзани Шри Ланка Эквадор Энэтхэг

VI. АУДИТЫН ДЭЭД БАЙГУУЛЛАГЫН ҮҮРЭГ

Судалгаанд хамрагдсан бүх улс орон аудитын дээд байгууллагыг үүсгэн байгуулж, заримдаа ийм байгууллагыг данс бүртгэлийн танхим, данс бүртгэлийн шүүх, ерөнхий аудитор гэж нэрлэх нь бий. Аудитын байгууллага нь төр засгийн данс, санхүүгийн үйл ажиллагааг бие даасан байдлаар үнэлснээр олон нийтийн "хоточ нохой"-н үүргийг гүйцэтгэх ёстой. Харамсалтай нь, олон улс оронд энэхүү чухал байгууллага нь хүчтэй бус, гүйцэтгэх засаглалаас хараат бус байх явдалд нөлөөлдөг үндсэн шинж чанаруудыг өөртөө агуулж чадахгүй байна.

Аудитын дээд байгууллагын сул талыг харуулж буй нэг үзүүлэлт бол аудитын жилийн тайланг цаг тухайд нь олон нийт хүлээн авах боломжгүй байгаа явдал юм. Судалгаанд хамрагдсан 59 улс орны 23-т нь төсвийн жил дууссанаас хойш хоёр жилээс илүү хугацаа өнгөрсөн ч аудитын тайланг авах боломжгүй байв. ЭЗХАХБ-ын "Төсвийн ил тод байдлын шилдэг туршлагууд"-д ийм тайланг төсвийн жил дууссанаас хойш 6-аас илүүгүй сарын хугацаанд нийтлэхийг зөвлөжээ.

Түүнчлэн олон улс орны ийм агентлагт институцийн шинжтэй анхаарал татахуйц сул талууд байна. Жишээ нь, 16 улсад хууль тогтоох байгууллага, шүүх засаглалын зөвшөөрөлгүйгээр гүйцэтгэх засаглал дангаар шийдэж тухайн улсын хөндлөнгийн аудитын байгууллагын даргыг ажлаас нь халах эрхтэй байна. Ийнхүү үндэсний аудитын байгууллагын даргын алба нь наад захын хамгаалалт байхгүй нь тухайн байгууллагын гүйцэтгэх засаглалаас хараат бус байх суурь баталгаа дутагдаж буйг харуулж байна.

Хараат бус байх бас нэгэн чухал баталгаа бол тухайн байгууллагын төсвийг хянаж байгаа байдал юм. 59 улсын 15-д нь аудитын дээд байгууллагын төсвийг гүйцэтгэх засаглал шийдэж, үүргээ гүйцэтгэхэд шаардлагатай хэмжээний төсвийг огт авч чаддаггүй байна. Мөн өөр зургаан улсад гүйцэтгэх засаглал аудитын байгууллагын төсвийг хянаж байдаг ч эдгээр улс оронд төсвийн хүрэлцээ чухал асуудал биш байна.

Хүснэгт 15. Аудит хийгдсэн тайлантай хэзээ танилцах боломжтой вэ?

Аудит хийгдсэн эцсийн тайланг төсвийн жил дууссанаас хойш зургаан сарын дотор олон нийтэд хүргэдэг	АНУ Бразил Гватемал Гүрж	Казахстан Колумб Коста-Рик Монгол	Өмнөд Африк Польш Словени Филиппин	Чех Швед Шинэ Зеланд
Аудит хийгдсэн эцсийн тайланг төсвийн жил дууссанаас хойш 12 сарын дотор (гэхдээ зургаан сараас дээш хугацаанд) олон нийтэд хүргэдэг	Албани Ботсвана Замби Индонези	Иордан Их Британи Непал Норвеги	Өмнөд Солонгос Перу Турк Уганд	Франц Хорвати
Аудит хийгдсэн эцсийн тайланг төсвийн жил дууссанаас хойш 24 сарын дотор (гэхдээ 12 сараас дээш хугацаанд) олон нийтэд хүргэдэг	Гондурас Кени	Мексик ОХУ	Пакистан Танзани	Энэтхэг
Аудит хийгдсэн эцсийн тайланг төсвийн жил дууссанаас хойш 24 сарын дотор олон нийтэд хүргэдэг	Азербайжан Алжир Ангол Аргентин Бангладеш Болгар	Болив Буркина Фасо Вьетнам Гана Египт Камерун	Малави Морокко Намиб Нигери Никарагуа Папуа Шинэ Гвиней	Румын Чад Шри Ланка Эквадор Эл Сальвадор

Хүснэгт 16. Бие даасан аудиторыг гүйцэтгэх засаглал мэдэж ажлаас нь чөлөөлөх боломжтой юу?

Аудитын дээд байгууллагын даргыг зөвхөн хууль тогтоох байгууллага, шүүх засаглалын шийдвэрээр, эсвэл тэдний зөвшөөрснөөр ажлаас нь чөлөөлөх боломжтой	Албани АНУ Аргентин Бангладеш Бразил Болгар Болив Ботсвана Вьетнам Гана Гватемал	Гондурас Гүрж Замби Индонези Их Британи Колумб Коста-Рик Кени Монгол Мексик Намиб	Никарагуа Норвеги ОХУ Өмнөд Африк Пакистан Папуа Шинэ Гвиней Перу Польш Румын Словени Турк	Филиппин Франц Хорвати Чех Швед Шинэ Зеланд Шри Ланка Эквадор Эл Сальвадор Энэтхэг
Гүйцэтгэх засаглал аудитын дээд байгууллагын даргыг хууль тогтоох болон шүүх засаглалын зөвшөөрөлгүй ажлаас нь чөлөөлөх эрхтэй	Азербайжан Алжир Ангол Буркина Фасо	Египт Иордан Казахстан Камерун	Малави Морокко Непал Нигери	Өмнөд Солонгос Танзани Уганд Чад

Хүснэгт 17. Бие даасан аудиторын төсвийг хэн мэдэж шийддэг вэ?

Хууль тогтоох болон шүүх засаглал; төсвийн хөрөнгийн хэмжээ нь үйл ажиллагаагаа явуулахад хангалттай	Албани АНУ Аргентин Болгар Вьетнам Египт	Их Британи Колумб Коста-Рик Монгол Намиб Норвеги	ОХУ Өмнөд Африк Өмнөд Солонгос Польш Румын Словени	Франц Хорвати Чех Швед Шинэ Зеланд Эл Сальвадор
Гүйцэтгэх засаглал; төсвийн хөрөнгийн хэмжээ нь үйл ажиллагаагаа явуулахад хангалттай	Алжир Болив	Ботсвана Пакистан	Энэтхэг Филиппин	
Хууль тогтоох болон шүүх засаглал; төсвийн хөрөнгийн хэмжээ үйл ажиллагаагаа явуулахад хангалтгүй	Бангладеш Бразил Буркина Фасо	Гана Гватемал Гондурас Гүрж	Кени Мексик Никарагуа Перу	Турк Уганд Шри Ланка
Гүйцэтгэх засаглал; төсвийн хөрөнгийн хэмжээ нь үйл ажиллагаагаа явуулахад хангалтгүй	Ангол Азербайжан Замби Индонези	Иордан Казахстан Камерун Малави	Морокко Непал Нигери Папуа Шинэ Гвиней	Танзани Чад Эквадор

VII. ЦААШДЫН АЛХАМУУД

Нээлттэй төсвийн индексийг боловсруулахдаа мэдээллийн хүртээмжийг сайжруулах, хариуцлага тооцох боломжтой төсөв боловсруулах туршлагуудыг хэрэгжүүлэх зорилгоор асуудал дэвшүүлж, нөлөөллийн үйл ажиллагаа явуулах иргэний нийгмийн байгууллагууд, сэтгүүлчид, судлаачид, олон улсын болон үндэсний бодлого боловсруулагчид, эдийн засгийн хөгжлийн мэргэжилтнүүдэд туслалцаа үзүүлэх зорилго агуулсан болно. Нээлттэй төсвийн индекст хамрагдсан бүх улс орны хувьд бөглөсөн асуулгыг төр засгийн албан хаагчид өөрийн улс орны гүйцэтгэлийг сайжруулах практик арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэхэд нь тус дэм болох үүднээс ОУТТ-ийн вэб хуудаснаа байрлууллаа.

ОУТТ уг судалгааг хоёр жил тутамд хийхээр төлөвлөж байгаа бөгөөд төр засгийн үйл ажиллагаанд цаг хугацаа өнгөрөх тутам гарч буй өөрчлөлтүүдийг үнэлэх зорилготой. Дараагийн судалгааны дүнг 2008 оны сүүлийн улиралд танилцуулах ба хамрагдах улс орны тоог наад зах нь 80 хүргэж нэмэгдүүлэхийг зорих болно.

Дараа дараачийн судалгаагаар төсвийн боловсруулалтад мэдээллийг хүртэх, түүнчлэн хариуцлага тооцоход огцом ахиц дэвшил гарна гэж ОУТТ найдаж байгаа. Эдгээр нь эцсийн дүндээ авилгатай тэмцэх, төрийн үйлчилгээг хүргэхэд хариуцлага тооцох явдлыг хангах, төр засгийн төвлөрлийг сааруулах, олон нийтэд түшиглэсэн орон нутгийн хөгжлийг дэмжихэд хувь нэмрээ оруулж, улмаар хүмүүсийн аж амьдралыг сайжруулна гэж итгэж байна.

ХАВСРАЛТ: УЛС ОРОН БҮРИЙН ХУВЬ, ОНОО

Нээлттэй төсвийн индекс 2006

Улс орон	Оноо хувиар
Франц	89
Их Британи	88
Шинэ Зеланд	86
Өмнөд Африк	85
Словени	81
АНУ	81
Перу	77
Швед	76
Польш	73
Бразил	73
Өмнөд Солонгос	73
Норвеги	72
Румын	66
Ботсван	65
Чех улс	64
Колумб	57
Энэтхэг	52
Папуа Шинэ Гвиней	51
Намиби	51
Пакистан	51
Филиппин	51
Иордан	50
Мексик	50
Кени	48
Танзани	48
Болгар	47
Шри Ланка	47
ОХУ	47
Гватемал	46
Коста Рик	44
Казахстан	43
Гана	42
Хорвати	42
Малави	41
Индонези	41
Турк	41
Бангладеш	40
Аргентин	39
Гондурас	38
Замби	37
Непал	36
Гүрж	33
Уганд	31
Эквадор	31
Азербайжан	30
Камерун	29
Алжир	28
Эл Сальвадор	27
Албани	24
Боливи	20
Нигери	20
Никарагуа	20
Морокко	19
Монгол	18
Египт	18
Буркина Фасо	11
Чад	5
Ангол	4
Вьетнам	2

Нээлттэй төсвийн индексийн хувьд тухайн улсын хувиар илэрхийлсэн оноог тооцоход Асуулт 1-55, 61, 67, 68, 69, 72-74, 84-91, 93-96, 102-114, 116 ба 120-122-т өгсөн хариултын дунджийг ашигласан болно. Эдгээр асуулт нь гүйцэтгэх засаглалын төсвийн төсөл, аливаа туслах баримт бичиг, иргэдийн төсөв, төсвийн урьдчилсан мэдэгдэл, жилийн явцын тайлан, хагас жилийн тойм, жилийн эцсийн тайлан, аудитын тайлан зэрэг баримт бичгийг хамарна. Улс орнууд 100-81%-н оноо авсан бол Иж бүрэн мэдээллээр хангадаг ангилалд, 80-61% авсан бол Боломжийн хэмжээний мэдээллээр хангадаг, 60-41% оноотой бол Зарим мэдээллээр хангадаг, 40-21% оноотой бол Багахан хэмжээний мэдээллээр хангадаг, 20%-0% оноотой бол Хангалтгүй хэмжээний мэдээллээр хангадаг буюу мэдээллээр огт хангадаггүй ангилалд орсон байна.

Гүйцэтгэх засаглалын төсвийн санал

Нийтэд ил мэдээллийн хэмжээ, улс орноор

Улс орон	Оноо хувиар
Их Британи	95
Шинэ Зеланд	89
Франц	86
Өмнөд Африк	83
АНУ	81
Бразил	79
Швед	78
Өмнөд Солонгос	76
Перу	75
Ботсван	75
Норвеги	74
Румын	73
Словени	72
Папуа Шинэ Гвиней	70
Намиби	68
Колумб	67
Польш	66
Гана	64
Малави	64
Чех улс	64
Пакистан	59
Танзани	57
Филиппин	57
Бангладеш	56
Иордан	56
Энэтхэг	55
Коста Рик	54
Шри Ланка	53
Гватемал	50
Азербайжан	48
Непал	47
Индонези	45
Болгар	45
Гондурас	45
Аргентин	45
Турк	44
Уганд	43
Казахстан	43
Кени	42
Мексик	41
Камерун	41
Алжир	41
Эквадор	36
Замби	35
ОХУ	34
Хорвати	32
Эл Сальвадор	29
Гүрж	28
Нигери	23
Боливи	22
Албани	17
Никарагуа	17
Морокко	17
Ангол	0
Буркина Фасо	0
Чад	0
Египт	0
Монгол	0
Вьетнам	0

Гүйцэтгэх засаглалын төсвийн саналын хувьд тухайн улсын хувиар илэрхийлсэн оноо нь Нээлттэй төсвийн асуулгын Асуулт 1-55-ын хариултын дундаж юм. Эдгээр асуулт нь гүйцэтгэх засаглалын төсвийн төсөл, мөн түүнийг дагалдуулан гаргадаг аливаа туслах баримт бичгүүдийг хууль тогтоох байгууллагад өргөн барих үед нь авч үзсэн үнэлгээ юм. Улс орнууд 100-81%-н оноо авсан бол Иж бүрэн мэдээллээр хангадаг, 80-61% оноотой бол Боломжийн хэмжээний мэдээллээр хангадаг, 60-41%-н оноотой бол Зарим мэдээллээр хангадаг, 40-21%-н оноотой бол Багахан хэмжээний мэдээллээр хангадаг, харин 20%-0% оноотой бол Хангалтгүй хэмжээний мэдээллээр хангадаг буюу огт хангадаггүй ангилалд багтсан байна.

Төсвийн урьдчилсан мэдэгдэл

Нийтэд ил мэдээллийн хэмжээ, улс орноор

Улс орон	Оноо хувиар
Бразил	100
Франц	100
Кени	100
Шинэ Зеланд	100
Нигери	100
Папуа Шинэ Гвиней	100
Перу	100
Польш	100
Словени	100
Өмнөд Африк	100
Өмнөд Солонгос	100
Швед	100
Замби	100
Монгол	89
Их Британи	89
Турк	78
Уганд	78
Хорвати	78
ОХУ	67
Камерун	67
Гүрж	56
Танзани	56
Казахстан	44
Албани	0
Алжир	0
Ангол	0
Аргентин	0
Азербайжан	0
Бангладеш	0
Боливи	0
Ботсван	0
Болгар	0
Буркина Фасо	0
Чад	0
Колумб	0
Коста Рик	0
Чех улс	0
Эквадор	0
Египт	0
Эл Сальвадор	0
Гана	0
Гватемал	0
Гондурас	0
Энэтхэг	0
Индонези	0
Иордан	0
Малави	0
Мексик	0
Морокко	0
Намиби	0
Непал	0
Никарагуа	0
Норвеги	0
Пакистан	0
Филиппин	0
Румын	0
Шри Ланка	0
АНУ	0
Вьетнам	0

Төсвийн хүрээний мэдэгдлийн хувьд тухайн улсын хувиар илэрхийлсэн оноог тооцоход Нээлттэй төсвийн асуулгын Асуулт 72, 73, 74-т өгсөн хариултын дундажийг ашигласан болно. 100 хувийн оноо авсан улс Боломжийн хэмжээний мэдээллээр хангадаг ангилалд багтсан бол 100-с бага, гэхдээ 0-ээс дээш оноотой бол Зарим мэдээллээр хангадаг, 0 оноотой бол Төсвийн урьдчилсан мэдээллийг нийтэд хүргэдэггүй ангилалд багтсан болно.

Гүйцэтгэлийн талаарх жилийн явцын тайлан

Нийтэд ил мэдээллийн хэмжээ, улс орноор

Улс орон	Оноо хувиар
Болгар	100
Перу	100
Румын	100
Өмнөд Африк	100
Турк	100
АНУ	100
Франц	96
Мексик	96
Шинэ Зеланд	96
Польш	96
Словени	96
Монгол	93
Шри Ланка	93
Бразил	93
Швед	93
Хорвати	89
Казахстан	89
ОХУ	89
Их Британи	89
Чех улс	89
Эквадор	85
Кени	85
Энэтхэг	81
Иордан	81
Гватемал	78
Ботсван	78
Албани	74
Танзани	74
Морокко	70
Египт	70
Никарагуа	70
Филиппин	67
Аргентин	67
Норвеги	63
Папуа Шинэ Гвиней	56
Бангладеш	56
Гүрж	52
Эл Сальвадор	48
Буркина Фасо	48
Непал	44
Гондурас	44
Намиби	44
Пакистан	44
Колумб	44
Замби	41
Өмнөд Солонгос	26
Малави	15
Алжир	0
Ангол	0
Азербайжан	0
Боливи	0
Камерун	0
Чад	0
Коста Рик	0
Гана	0
Индонези	0
Нигери	0
Уганд	0
Вьетнам	0

Гүйцэтгэлийн талаарх жилийн явцын тайлангийн хувьд Нээлттэй төсвийн асуулгын Асуулт 84-92-т өгсөн хариултын дунджийг тооцож гаргасан. 100-90 хувийн оноо авсан улс орнууд Боломжийн хэмжээний мэдээлэл хангадаг, 89-ээс доош, 0-ээс их оноо авсан нь Зарим мэдээллээр хангадаг, 0 оноо авсан нь Жилийн явцын тайланг олон нийтэд ил тайлагнадаггүй ангилалд орсон байна.

Хагас жилийн тойм

Нийтэд ил мэдээллийн хэмжээ, улс орноор

Улс орон	Оноо хувиар
Словени	100
Өмнөд Африк	100
Франц	92
Шинэ Зеланд	92
Норвеги	92
Их Британи	92
АНУ	92
Индонези	83
Перу	83
Чех улс	83
Гүрж	67
Мексик	67
Намиби	67
ОХУ	67
Өмнөд Солонгос	67
Энэтхэг	50
Гана	42
Буркина Фасо	42
Польш	33
Пакистан	33
Камерун	25
Филиппин	25
Египт	17
Шри Ланка	17
Замби	17
Непал	8
Албани	0
Алжир	0
Ангол	0
Аргентин	0
Азербайжан	0
Бангладеш	0
Боливи	0
Ботсван	0
Бразил	0
Болгар	0
Чад	0
Колумб	0
Коста Рик	0
Хорвати	0
Эквадор	0
Эл Сальвадор	0
Гватемал	0
Гондурас	0
Иордан	0
Казахстан	0
Кени	0
Малави	0
Монгол	0
Морокко	0
Никарагуа	0
Нигери	0
Папуа Шинэ Гвиней	0
Румын	0
Швед	0
Танзани	0
Турк	0
Уганд	0
Вьетнам	0

Хагас жилийн тойм тайлангийн хувьд Нээлттэй төсвийн асуулгын Асуулт 93-96-т өгсөн хариултын дунджийг тооцож гаргасан. 100-90 хувийн оноо авсан улс орнууд Боломжийн хэмжээний мэдээллээр хангадаг, 89-ээс доош, 0-ээс их оноо авсан нь Зарим мэдээллээр хангадаг, 0 оноо авсан нь Хагас жилийн тойм тайланг олон нийтэд ил тайлагнадаггүй ангилалд орсон байна.

Жилийн эцсийн тайлан

Нийтэд ил мэдээллийн хэмжээ, улс орноор

Улс орон	Оноо хувиар
Словени	100
Франц	97
Өмнөд Африк	93
Польш	90
Өмнөд Солонгос	87
Их Британи	87
Бразил	83
Швед	83
Шинэ Зеланд	80
Чех улс	77
АНУ	77
Перу	73
Румын	73
Норвеги	70
Болгар	63
Мексик	60
Египт	57
Индонези	53
Кени	53
Пакистан	53
Коста Рик	50
ОХУ	50
Ботсван	47
Боливи	40
Гондурас	40
Замби	40
Энэтхэг	37
Колумб	37
Чад	33
Хорвати	33
Буркина Фасо	30
Эл Сальвадор	30
Алжир	30
Иордан	30
Гүрж	27
Аргентин	27
Ангол	23
Гватемал	23
Филиппин	23
Никарагуа	20
Шри Ланка	20
Албани	20
Намиби	20
Казахстан	17
Монгол	10
Эквадор	7
Морокко	7
Непал	7
Вьетнам	7
Папуа Шинэ Гвиней	3
Азербайжан	0
Бангладеш	0
Камерун	0
Гана	0
Малави	0
Нигери	0
Танзани	0
Турк	0
Уганд	0

Жилийн эцсийн тайлангийн хувьд Нээлттэй төсвийн асуулгын Асуулт 102-111-т өгсөн хариултын дунджийг тооцож гаргасан. 100-80 хувийн оноо авсан улс орнууд Боломжийн хэмжээний мэдээллээр хангадаг, 79-ээс доош, 0-ээс их оноо авсан нь Зарим мэдээллээр хангадаг, 0 оноо авсан нь Жилийн эцсийн тайланг олон нийтэд ил тайлагнадаггүй ангилалд орсон байна.

Аудиторын тайлан

Нийтэд ил мэдээллийн хэмжээ, улс орноор

Улс орон	Оноо хувиар
Шинэ Зеланд	100
Филиппин	100
Польш	100
Словени	100
Өмнөд Африк	100
Швед	100
АНУ	100
Хорвати	92
Франц	92
Норвеги	92
Өмнөд Солонгос	92
Их Британи	92
Энэтхэг	83
ОХУ	83
Колумб	83
Монгол	83
Гватемал	75
Ботсван	67
Чех улс	67
Казахстан	67
Мексик	67
Перу	67
Бразил	67
Пакистан	58
Шри Ланка	58
Танзани	58
Индонези	58
Непал	58
Иордан	58
Румын	50
Кени	50
Коста Рик	50
Гүрж	50
Уганд	50
Замби	42
Албани	33
Боливи	25
Намиби	25
Турк	25
Болгар	17
Гондурас	17
Алжир	0
Ангол	0
Аргентин	0
Азербайжан	0
Бангладеш	0
Буркина Фасо	0
Камерун	0
Чад	0
Эквадор	0
Египт	0
Эл Сальвадор	0
Гана	0
Малави	0
Морокко	0
Никарагуа	0
Нигери	0
Папуа Шинэ Гвиней	0
Вьетнам	0

Аудиторын тайлангийн хувьд Нээлттэй төсвийн асуулгын Асуулт 112-114, 116-д өгсөн хариултын дунджийг тооцож гаргасан. 100-80 хувийн оноо авсан улс орнууд Боломжийн хэмжээний мэдээллээр хангадаг, 79-ээс доош, 0-ээс их оноо авсан нь Зарим мэдээллээр хангадаг, 0 оноо авсан нь Аудиторын тайланг олон нийтэд ил тайлагнадаггүй ангилалд орсон байна.